

EU

**vakblad voor
informatieprofessionals**

Hoe maak je studenten informatiewijs?

UB Maastricht zoekt het uit

ICT with Industry

Publieke organisaties, bedrijfs-
leven en ICT trekken samen op

De ideale schoolbieb volgens David Lankes

Standaardwerk eindelijk
vertaald

Post-truth politiek in VS

De gebroken verkiezings-
belofte van sociale media

2020 | 02

Het **coronavirus** in **kaart** gebracht

**Hoe een informatieprofessional,
wetenschapper
en factchecker helpen**

COLOFON

IP is samen met Informatie-Professional.nl het onafhankelijke platform voor de informatiespecialist van vandaag en morgen. De lezers werken in de informatie-, bibliotheek-, archief- en erfgoedwereld.

ISSN: 1385-5328

IP is een uitgave (24ste jaargang) van Uitgeverij IP
Charlotte van Pallandtlaan 18
2772 TR Voorburg
tel. 06-44 09 19 85
www.informatieprofessional.nl

redactieadres

IP, Charlotte van Pallandtlaan 18,
2772 TR Voorburg,
tel. 06-44 09 19 85,
e-mail redactie@informatie-
professional.nl.

redactie

Maarten Brinkerink, Wilbert
Helmus, Dafne Jansen, Vincent
M.A. Janssen, Evelien de Jonge,
Stefan Jongen, Leen Liefsoens,
Ronald de Nijs (eindredacteur),
Matthijs van Otegem, Mirjam
Raaphorst, Vincent Robijn,
Eric Sieverts, Sjors de Valk en
Daniël de Vette.

vormgeving

Eric van den Berg,
egfvdberg@upcmail.nl,
Tom van Staveren,
graphicisland@upcmail.nl.

medewerkers
aan dit nummer

Lotte Belice Baltussen, Wichor
Bramer, Mirjam Cuper, Rob
Feenstra, Suzan Folkerts, Frank
Huysmans, Marja Kingma, Martijn
Kleppe, David R. Lankes, Gert
Staal, Rosemarie van der Veen-Oei
en Esther Valent

abonnementen

Voor abonnementsprijzen
en andere informatie zie
InformatieProfessional.nl.

advertentieverkoop

Voor informatie over adverteren
in blad of op de site:
Rajin Roopram, e-mail
rajin.roopram@kbenp.nl,
tel. 06-15201724.

Het verlenen van toestemming
tot publicatie in dit tijdschrift
strekt zich tevens uit tot het
in enigerlei vorm elektronisch
beschikbaar stellen.

INHOUD

1. Verdiep je
in het curriculum

2. Spreek de taal
van de leraar

3. Zoek contact
met verbinders

4. Gebruik de kracht
van lokaal

5. Zet bestaande
aanbodplatformen in

06

Hoe maak je erfgoed bruikbaar
voor het onderwijs?

In het programma *Ontsluiting digitaal erfgoed voor het onderwijs* is geïnventariseerd hoe erfgoedinstellingen materiaal beschikbaar stellen en hoe scholen dit gebruiken. Dat leverde allerlei tips op voor de erfgoedwereld.

Lotte Belice Baltussen

08

ICT with Industry

Elk jaar werken ICT-onderzoekers en professionals uit het bedrijfsleven en publieke organisaties samen aan ICT-uitdagingen. De KB vertelt over haar ervaringen.

Rosemarie van der Veen-Oei en Mirjam Cuper

10

De taal
van herkomst

Om de vindbaarheid van bibliotheekmateriaal in niet-westerse talen te verbeteren, startte het IISG het project *De taal van herkomst*.

12

Next step in
open access

Universiteiten betalen voor de kosten van publiceren, waarna lezen gratis wordt voor iedereen. Deze 'transformative agreements' zouden moeten leiden tot 100% open access. De werkelijkheid is weerbarstiger.

Matthijs van Otegem

RUBRIEKEN

04

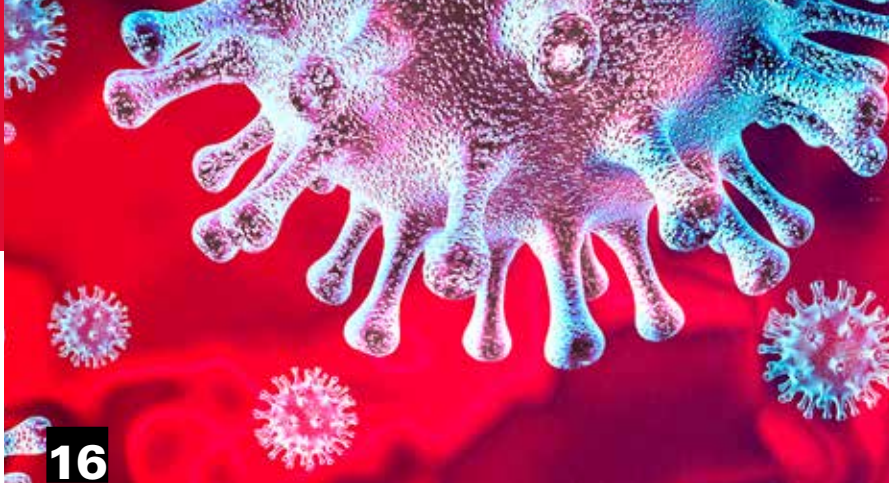
Foto
van de maand
Smart hout

11

IP Lingo
Fleeceware

15

Column
Ook gij, boomer

16

Coronavirus in kaart gebracht

Hoe een informatieprofessional, een wetenschapper en een factchecker helpen in de strijd tegen het coronavirus.

Ronald de Nijs en Wichor Bramer

23

Information-Wise-project

Hoe maak je studenten informatiewijs? Op die vraag wil het *Information-Wise*-project van de Universiteit Maastricht een antwoord vinden.

Stefan Jongen

20

Gebroken belofte van sociale media

Op social media draaien campagnemachines voor de Amerikaanse presidentsverkiezingen op volle kracht. Zijn techgiganten hun eerdere beloftes over een nieuw politiek advertentiebeleid nagekomen?

Vincent M.A. Janssen

26

Boekbespreking

In een lijvig boekwerk schetst Jos Biemans ontstaan, groei en functie van de vroegste voorloper van de UB Amsterdam.

Suzan Folkerts

28

De ideale schoolbibliotheek

Begin maart verschijnt de Nederlandse editie van David Lankes' standaardwerk *The New Librarianship Field Guide*. Als voorpublicatie daaruit het hoofdstuk over schoolbibliotheek.

David R. Lankes

ROLLEN

De sociaal-maatschappelijke, politieke en zelfs activistische invulling van de functie van de informatieprofessional. In dit nummer van IP zien we opnieuw hoe divers en belangrijk de rol van de informatieprofessional is in een wereld die wordt overspoeld door informatie, waar en onwaar. Zie bijvoorbeeld het artikel over professionals die op verschillende deelgebieden aan het werk zijn in de strijd tegen het coronavirus. Het is van levensbelang dat informatie over het virus in rap tempo wordt gedeeld, soms via onconventionele paden, én wordt gecheckt op waarheid.

Factchecking komt ook aan bod in het artikel over post-truth politiek in de VS. Hier worden

REDACTIONEEL | Mirjam Raaphorst

de beloftes van de techgiganten besproken voor een nieuw politiek advertentiebeleid in aanloop naar de Amerikaanse verkiezingen. Meer aandacht voor de informatiesector overzee is er in de rubriek *Buitenland*. Het Britse CILIP, een van de grootste bibliotheekorganisaties van de wereld,

belicht de ontwikkelingen in GB. Ook hier zien we de invloed van de politiek en maatschappelijke veranderingen op de informatiesector en de morele plicht van de informatieprofessional om hierin een rol te spelen.

Over ontwikkelingen dichterbij huis kunnen we lezen in het artikel over het *Information-Wise*-project van de Universiteit van Maastricht. Het heeft als doel om studenten informatiewijs te maken. Want hoe vinden studenten hun weg in de enorme hoeveelheden informatie en hoe kan ze dat geleerd worden? En wie na het lezen van de IP graag verder kijkt, leest en luistert, vindt op de laatste pagina tips van een collega uit het veld. <

36

KB Onderzoekskroniek

Innovatie challenge als motor van vernieuwing?

37

Lifehacking

De juiste workflow

38

Buitenland

'Impact van Brexit is nog onduidelijk'

40

Favorieten

Esther Valent

SMART HOUT

De *minimalism* trend in Japan zet door. Na het succes van opruimadviseur Marie Kondō is het nu de beurt aan startup Mui Lab om structuur aan te brengen in onze drukke (digitale) levens. Hoe? Met een houten plank. Dit slimme stuk hout werkt als een onopvallende display en kan gekoppeld worden aan al je smart home apparaten, zoals Nest en Sonos. Je kunt deze vervolgens allemaal bedienen door de plank aan te raken of ertegen te praten. De slimme plank is nu al een succes. Nadat Mui ruim een ton aan financiering binnenhaalde op Kickstarter, wonnen ze ook nog eens de Innovation Award op de Consumers Electronic Show (CES), een van de grootste techbeurzen ter wereld.

Foto: Mui Lab

5 TIPS OM ERFGOED BRUIKBAAR TE MAKEN VOOR HET ONDERWIJS

Kennisnet en het Netwerk Digitaal Erfgoed zijn in 2019 gestart met het programma *Ontsluiting digitaal erfgoed voor het onderwijs*.

Een inventarisatie van hoe erfgoedinstellingen (les)materiaal beschikbaar stellen en hoe scholen dit (wensen te) gebruiken leverde allerlei praktische tips op voor erfgoedorganisaties.

Lotte Belice Baltussen

Adviseur Erfgoed & Onderwijs
bij Kennisnet

Van video's van de bevrijding van Arnhem in 1945 in een geschiedenisles, tot de eerste röntgenfoto ter wereld van Lorentz in een biologieles. Het gebruik van erfgoed in het onderwijs geeft leerlingen een beeld van het verleden en draagt bij aan cultureel bewustzijn en reflectie op het heden. Erfgoed kan lessen verlevendigen en verrijken. Maar hoe bruikbaar is digitaal erfgoed nu echt voor het onderwijs? En hoe krijgt erfgoed structureel een plaats in het primair en voortgezet onderwijs?

Het tweejarige programma *Ontsluiting digitaal erfgoed voor het onderwijs* heeft als doel om hiervoor duurzame oplossingen te vinden en te ondersteunen. Kennisnet doet dit vanuit haar rol als gids en bouwer van het ict-fundament van scholen, en het Netwerk Digi-

taal Erfgoed vanuit zijn doelstelling het gebruik van digitaal erfgoed te stimuleren. Het programma is mogelijk gemaakt door extra middelen die OCW beschikbaar heeft gesteld, in het kader van de intensivering van de Nationale Strategie Digitaal Erfgoed in 2019/2020.

Eerst is geïnventariseerd hoe erfgoedinstellingen (les)materiaal beschikbaar stellen en hoe scholen dit gebruiken. Vervolgens zijn de wensen van scholen voor het gebruik van digitaal erfgoed en erfgoedlesmateriaal onderzocht. Dit leverde de volgende praktische tips op voor erfgoedinstellingen.

Ga voor de links bij dit artikel naar de online versie ervan op informatieprofessional.nl/categorie/archief-magazines/

1. Verdiep je in het curriculum

Erfgoedinstellingen maken vaak lesmateriaal dat een of meerdere lesuren beslaat, zonder dat het (delen van) de lesmethode vervangt. Drukbezette leraren kunnen dit vaak niet bovenop het bestaande lesprogramma behandelen en vinden het onduidelijk hoe het aanbod past in het curriculum. Kijk dus goed naar de belangrijkste lesmethodes en wat hierin aan bod komt. De website van SLO, nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling, bevat overkoepelende informatie over het curriculum en welke leerdoelen wanneer aan bod kunnen komen.

2. Spreek de taal van de leraar

Als je je in het curriculum verdiept, weet je ook beter welke onderwerpen aan bod komen en kun je aanbod maken dat beter aansluit bij wat er in de klas wordt behandeld. Kijk ook kritisch naar je metadata. De thesauri en termenlijsten van jouw instelling bevatten niet per se de zoekwoorden die leraren gebruiken. Zo zal een leraar niet zo snel zoeken op 'geografie', maar wel op 'aardrijkskunde'.

3. Zoek contact met verbinders

In iedere provincie, regio of gemeente zijn partijen die vraag van scholen en aanbod van culturele instellingen op elkaar afstemmen. Deze verbinders ontwikkelen vaak overkoepelende leerlijnen waar erfgoedaanbod in is opgenomen en hebben goed zicht op de lespraktijk en behoeften van scholen. Je vindt verbinders onder andere op de website van de regeling Cultuureducatie met Kwaliteit van het Fonds voor Cultuurparticipatie. Ook kun je contact opnemen met het Landelijk Kennisinstituut Cultuureducatie en Amateurkunst of je provinciale erfgoedhuis.

4. Gebruik de kracht van lokaal

Als leerlingen hun leefomgeving herkennen, sluit dit aan op hun belevingswereld. Zo is een lesmethode aardrijkskunde over het ontstaan van het polderlandschap interessanter voor leerlingen in het Groene Hart, dan voor leerlingen in Maastricht. Informatie over de impact van de mijnbouw op het landschap rond de stad past dan beter. Regionaal en lokaal erfgoedmateriaal biedt hiervoor kansen.

5. Zet bestaande aanbodplatformen in

Het aanbod van lesmateriaal is versnipperd over talloze individuele websites van erfgoedinstellingen en niet goed vindbaar voor leraren. Onderzoek welke platforms je kunt gebruiken om je aanbod op te plaatsen, waar leraren zich al bevinden. Voorbeelden hiervan zijn Wikiwijs van Kennisnet en LessonUp. <

CURSUSAGENDA

GO opleidingen

2020

MAART

06/03 RDA EN LRM

12/03 INFORMATION RESEARCH SUPPORT **GAAT ZEKER DOOR**

12/03 OPLEIDING INFORMATIESPECIALIST **GAAT ZEKER DOOR**

12/03 GRIP OP (ON)GEDEELDE INFORMATIE **GAAT ZEKER DOOR**

13/03 OFFICE365: VEILIGHEID EN ARCHIVERING

13/03 AUTEURSRECHT (BASIS)

16/03 VISUALISEREN VAN KENNIS

18/03 DIGITALE INFORMATIEVAARDIGHEDEN

23/03 BASIS PATENT INFORMATION COURSE **GAAT ZEKER DOOR**

26/03 LEERGANG INFORMATIEMANAGEMENT **GAAT ZEKER DOOR**

27/03 BUSINESS CASE MANAGEMENT

27/03 AUTEURSRECHT (ADVANCED)

30/03 INTRODUCTIE SHAREPOINT

03/04 PRIVACY & DIGITAAL GEGEVENSBEHEER

EEN WEEK LANG INTENSIEF

Elk jaar organiseren de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO) en het ICT Research Platform Nederland (IPN) de workshop *ICT with Industry*. Een week lang werken ICT-onderzoekers en professionals uit het bedrijfsleven en publieke organisaties samen aan ICT-uitdagingen. De KB heeft hier inmiddels goede ervaringen mee opgedaan.

Voor de workshop *ICT with Industry* verzamelen onderzoekers en professionals zich jaarlijks in het Lorentz Center, gevestigd bij de Universiteit Leiden. Deze locatie biedt een fijne omgeving om te experimenteren met *real life* uitdagingen. De deelnemers kunnen hier ongehinderd – dat wil zeggen: zonder beperkingen als lokale servers, protocollen, overlegstructuur, et cetera – werken.

Voor deelnemende partners is de workshop een uitgelezen kans om uitdagingen vanuit de praktijk in te brengen. In teams werken onderzoekers met uiteenlopende ICT-expertise aan deze uitdagingen. De KB heeft twee achtereenvolgende jaren deelgenomen aan deze workshop.

die zoveel mogelijk probeert aan te haken bij verschillende informatienetwerken. De technologieën en ICT-diensten, zoals Delpher.nl, die ze hiertoe inzet, brengen allerlei uitdagingen met zich mee. Reden om ze in te brengen bij initiatieven als *ICT with Industry*.

De ervaring heeft geleerd dat in de workshop hard gewerkt wordt en veel kan worden bereikt door de uiteenlopende expertises. Daarnaast vindt de KB het belangrijk dat ze door deze samenwerking gebruik kan maken van de denkkracht van getalenteerde onderzoekers uit diverse ICT-disciplines. De workshops *ICT with Industry* waaraan de KB in 2019 en 2020 heeft meegedaan, hebben positieve ervaringen opgeleverd en nieuwe inzichten voor de praktijk.

ICT-uitdagingen bij de KB

Waarom doet de KB hieraan mee? De KB heeft de omslag gemaakt naar een ICT-gedreven organisatie

Het recept

Voorafgaand aan de workshop schrijft elke deelnemer zich in voor een specifieke case die aansluit

Mirjam Cuper

Data scientist bij de KB

Rosemarie

van der Veen-Oei

Adviseur (inter)nationale samenwerking bij de KB

SAMENWERKEN

bij eigen expertise en interesse. Op maandag, de eerste workshopdag, presenteren organisaties een vraagstuk en aan het eind van de week dragen de workshopdeelnemers oplossingsrichtingen aan. In de tussenliggende dagen wordt er keihard (samen)gewerkt. Doordat je ad hoc met andere geïnteresseerden een team moet vormen, ontstaat er een bijzondere – en productieve – sfeer. Tussendoor lassen de organisatoren de nodige ontspanningsmomenten in, zoals een pizza-avond of een boottocht. Gedurende de workshop worden de deelnemers gestimuleerd om hun kennis uit te wisselen en gebruik te maken van de knowhow van anderen. Daardoor ontstaan er in een korte tijd verenigde kennis en inzichten, die weer leiden tot nieuwe onderzoeksvragen, nieuwe onderzoeklijnen, enzovoort. En natuurlijk: voor de eigenaar van het vraagstuk de belangrijkste oplossingsrichtingen.

Voor de KB heeft de workshop tot nu toe steeds bevestigd dat ze op de goede weg zit en het heeft ook concrete oplossingen opgeleverd voor verdere uitwerking. Voorafgaand aan de workshop heeft de KB een *site visit* voor de workshopdeelnemers georganiseerd. Zij krijgen zo een kijkje in de keuken van de KB, alsook een verdiepingsslag voor de ingebrachte ICT-uitdaging. Tegelijkertijd worden afspraken gemaakt over het gebruik van de datasets tijdens de workshop.

Automatisch metadateren

In 2019 werkte de KB samen met tien wetenschappers onder leiding van dr. Iris Hendrickx (Radboud Universiteit) aan een verkenning om (semi-)automatisch Brinkman-trefwoorden (oftewel trefwoorden van de KB-depotcollectie) toe te kennen aan dissertaties. Als referentie gebruikte de KB de titelbeschrijvingen uit haar eigen database, het Gemeenschappelijk

Geautomatiseerd Catalogiseersysteem (GGC). De dissertaties zelf waren vooraf binnengehaald vanuit de repositories van de universiteitsbibliotheken van Groningen, Delft, Rotterdam, Leiden, Utrecht en Wageningen.

Vanuit deze bronnen waren ook de metadata beschikbaar, zoals samenvattingen en onderwerpstoeckenning. Deze gegevens waren echter erg wisselend van aard en kwaliteit, tussen, maar ook binnen de betrokken universiteiten.

De workshop leverde onder andere een demo van de analysetool en een beoordeling van de systemen op basis van *precision* en *recall*. Met deze resultaten ziet de KB ruimte voor verbeteringen in het gebruikte systeem en nieuwe onderzoeksvragen. Voor de KB heeft deze workshop geresulteerd in de whitepaper *Verkenning mogelijkheden automatisch metadateren*. Hierin presenteren de auteurs de verkregen inzichten, die grotendeels voortkomen uit de workshop.

Verbeterde toegang tot gotisch drukwerk

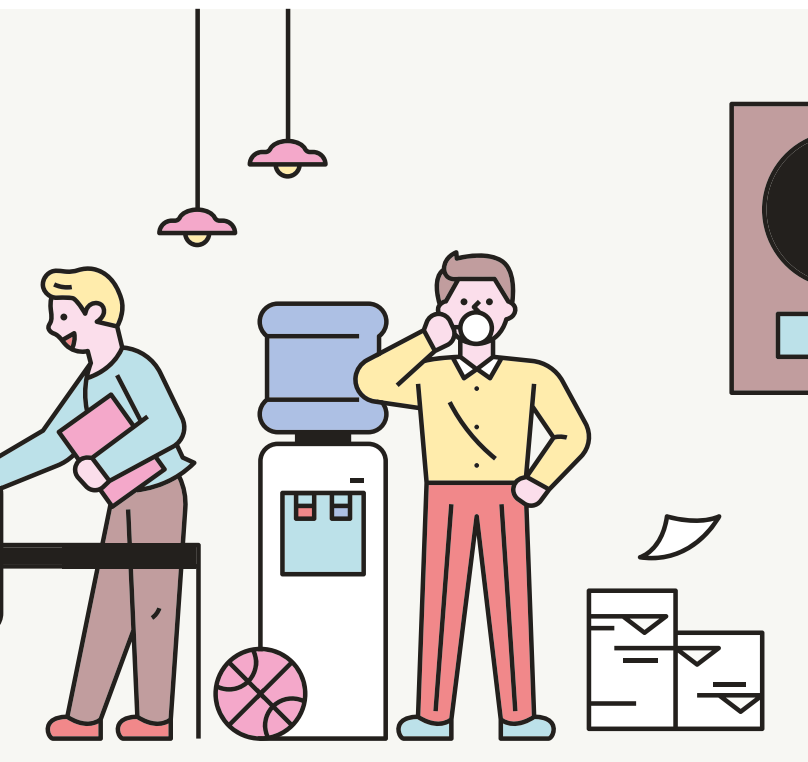
In de 2020-editie heeft de KB samen met het KNAW Humanities Cluster (HuC) een vraagstuk ingediend: hoe kunnen de Optical Character Recognition (OCR)-technieken worden verbeterd om scans van gotisch drukwerk automatisch om te zetten naar digitale tekst? Door afwijkende drukletters en een afwijkende schrijfwijze ten opzichte van het huidige alfabet (zoals de lange 's') levert het omzetten van gotisch drukwerk naar digitale tekst namelijk de nodige problemen op. Ook kan de inkt doordrukken van de andere zijde, zijn er verschillende lettertypen gebruikt of heeft het drukwerk water- of brandschade. Door deze problemen is de kwaliteit van de gedigitaliseerde teksten vaak slecht. Het gevolg er-

van is dat dit materiaal vaak niet kan worden gevonden, bijvoorbeeld via Delpher.nl.

De onderzoekers onder leiding van professor Lambert Schomaker (Rijksuniversiteit Groningen), expert op het gebied van handschriftherkenning, konden aan de slag met datasets die bestonden uit verschillende kranten en boeken, met daarin teksten gedrukt in zowel puur gotisch als gemengde lettertypen. Voor een groot deel van deze teksten was een correcte digitale versie van de tekst aanwezig. De onderzoekers konden deze digitale tekst gebruiken om de kwaliteit van hun algoritmes te testen. Het team werkte aan verbetering van de drie stappen waaruit het OCR-proces bestaat. Voor alle stappen zijn verschillende machine learning-technieken getraind en getest, waarbij werd gekeken of deze technieken de kwaliteit van de automatisch gegenereerde tekst verbeterde. Ook is er gebruikgemaakt van het door Schomaker ontwikkelde programma *Monk*. Hierbij train je een algoritme in het herkennen van woorden, door telkens aan te geven of de door de computer voorgestelde opties correct of incorrect zijn. Om de verschillende stappen bij elkaar te brengen én om een manier te verkrijgen om de prestatie van verschillende algoritmes te meten, is een concept-benchmark ontwikkeld. De workshopresultaten leidden onder andere tot een volgende stap in de verbetering van de kwaliteit van gedigitaliseerde teksten.

De KB heeft de resultaten en inzichten van haar deelname aan de workshops gepubliceerd op het KB research lab: lab.kb.nl. Intussen kijkt de KB uit naar de volgende *ICT with Industry*-workshop in 2021. Oproep tot deelname wordt gepubliceerd via ict-research.nl/ict-with-industry.

<

DE TAAL VAN HERKOMST

Bibliotheekmateriaal in niet-westerse talen wordt voor catalogisering 'geconverteerd' van niet-westerse karakters naar het westerse alfabet. Om de vindbaarheid ervan te verbeteren voor mensen uit de taalgebieden waar de collecties vandaan komen, startte het IISG het project *De taal van herkomst*. Marien van der Heijden en Marja Musson belichten de achtergronden.

Waarom zijn jullie dit project gestart?

'Het IISG heeft veel boeken, tijdschriften en archiefmateriaal in niet-westerse talen en alfabetten, zoals Amhaars, Arabisch, Bengali, Farsi en Tamil. Om dat materiaal te catalogiseren is altijd gebruikgemaakt van transliteratie – het "converteren" van de niet-westerse karakters naar ons alfabet. Catalogussystemen ondersteunden vroeger alleen het westerse alfabet, en ook voor de eigen medewerkers, die de niet-westerse alfabetten niet beheersen, was transliteratie nodig om materiaal te kunnen beheren.'

'Maar niet voor alle talen en alfabetten is één standaard transliteratie beschikbaar. En als er een standaard is, verandert die in de loop van de jaren, of wordt door verschillende mensen net iets anders geïnterpreteerd. Daardoor kan bijvoorbeeld een en dezelfde auteur onder verschillende transliteraties voorkomen, en een titel door verkeerde transliteratie onduidelijk of gewoon fout zijn. Een voorbeeld uit het Farsi: de boektitel *آینه ی عبرت* hadden wij getransliteraard als *Ayinah-i ghurbat*. Correcter is: *Ayineh ye ebrat*.'

'Catalogussystemen ondersteunden vroeger alleen het westerse alfabet'

Wat heeft dit voor gevolgen voor de vindbaarheid?

'Door alleen de transliteratie aan te bieden, met alle onvolkomenheden van dien, maken wij ons materiaal slecht vindbaar voor specialisten en voor mensen uit de landen waar het materiaal vandaan komt. Zij willen natuurlijk veel liever in de originele talen/alfabetten zoeken. Het heeft sowieso iets merkwaardigs, of onrechtvaardigs, om zulk materiaal in die landen te verwerven, naar Nederland te transporteren, en het dan zo moeilijk vindbaar te maken voor de groepen en landen waar het uit voortkomt.'

Wat voor medewerkers zochten jullie voor het project *De taal van herkomst*?

'Goede beheersing van een van de niet-westerse talen en daarnaast

Rob Feenstra

Projectleider/consultant bij de Universitaire Bibliotheken Leiden; heeft als aandachtsgebieden bibliotheeksystemen en de digitale bibliotheek

Fleeceware

W ie herkent dit niet: je downloadt uit de Google Play Store een app die je een paar dagen gratis mag proberen, je ziet al snel dat je er niets aan hebt en je verwijdert hem weer. Niets aan de hand. Maar sinds enige tijd gebeurt het regelmatig dat mensen tot hun schrik merken dat er geld, soms zelfs aanzienlijke bedragen, van hun rekening is afgeschreven omdat ze zich abonneerden op een app zonder dat ze zich daar bewust van waren.

Wat is er aan de hand? Wanneer iemand een app verwijdert tijdens de proefperiode, mag je ervan uitgaan dat hij die app niet wil aanschaffen. Maar een officiële afmelding is het niet. Slimme jongens – je mag ze geen criminelen noemen – maken hier gebruik van. Wanneer de klant vóór het verstrijken van de proefperiode geen expliciete afmelding verstuurt, brengen ze een bedrag in rekening voor het gebruik van de app, ook als die zich niet meer op het toestel van de ongelukkige klant bevindt.

Soms gaat het daarbij om flinke bedragen. Medewerkers van het Engelse IT-beveiligingsbedrijf Sophos ontdekten afgelopen september dat sommige bedrijfjes meer dan tweehonderd dollar per jaar in rekening brachten voor rekenmachines, QR-lezers en andere simpele apps. De term die Sophos voor deze vorm van legale zwendel bedacht, is *fleeceware* (to fleece betekent geld uit de zak kloppen). Google heeft dit najaar al een aantal fleeceware-apps verwijderd uit de Play Store, maar onlangs doken er weer nieuwe exemplaren op.

De mensen achter de apps hebben inmiddels een nieuw slimme bedacht: in een aantal gevallen vragen ze geen jaarlijks bedrag meer, maar een bedrag per week, want dan lijkt het minder. Zo schrijft het brein achter *Fortunemirror*, een app die de toekomst voorspelt, wekelijks 69,99 euro af. Inmiddels hebben enkele tienduizenden mensen deze app gedownload. Afgaand op de recensies beleefden ze er weinig plezier aan.

Dus als een voorspellende app je binnenkort vertelt dat je een financieel debacle te wachten staat, weet je wat er gaat gebeuren. Je bent gewaarschuwd.

<

Nederlands of Engels was het belangrijkste criterium. We zochten dus “native speakers”. We hebben de vacature via onze gewone kanalen uitgezet, maar ook via een aantal maatschappelijke organisaties en sociale media, waar mensen het in hun eigen netwerken verder verspreidden. En zo kwam het terecht bij heel wat goed opgeleide en gemotiveerde mensen die interesse in het project hadden.’

En vervolgens gingen de geselecteerde projectmedewerkers aan de slag?

‘We hebben vijf “native speakers” aangesteld, elk twee weken fulltime of vier weken halftime in de maanden januari-februari. Anitha, Byapti, Khuloud, Kidan en Marzieh

te beginnen met tijdschriften. Daar hebben we geen enorme hoeveelheden van, maar wel belangrijk en zeldzaam materiaal. Daarna de boeken, en een of twee dagen reserveren voor het verrijken van de archiefbeschrijvingen. We wisten van tevoren niet hoeveel materiaal we in dit project aan konden pakken. Dat wilden we juist uitvinden, om te kunnen berekenen wat er nodig is om dit met al ons niet-westerse materiaal te doen.’

Was dit voor de projectmedewerkers vrijwilligerswerk?

‘Nee, we hebben hun gewoon betaald in de schaal die voor dit werk staat, want we vroegen professionele kwaliteit. *Put your money where your mouth is!*’

Wat heeft jullie verbaasd?

‘Onze vijf projectmedewerkers waren allemaal verrast door de IISG-collectie. Ze hadden er geen idee van dat zulk materiaal in Nederland verzameld en bewaard wordt. Dat toont weer aan dat we nog wel wat moeten doen aan onze bekendheid buiten de vertrouwde omgeving.’

‘En ons verraste eigenlijk toch hoe moeizaam onze “universele” systemen en standaarden met niet-westerse informatie omgaan. Zo werkte voor elk alfabet een andere oplossing het beste voor het invoeren: een speciaal toetsenbord, toetsenbord-stickers, online conversie, of werken op de eigen laptop.’

Wat zijn de geleerde lessen geweest?

‘Dat we Anitha, Byapti, Khuloud, Kidan en Marzieh beter direct in de catalogus hadden kunnen laten werken. Ja, dat vereist aan het begin nog meer uitleg en inwerken, maar ze waren zo zorgvuldig dat het best had gekund. Nu moeten we zelf nog de import en nabewerking doen. En dat wij vaker buiten de gebaande paden moeten kijken om zulke competente, gemotiveerde en leuke collega’s te vinden.’ <

‘We moeten nog wel wat doen aan onze bekendheid buiten de vertrouwde omgeving’

leverden voor ons in de originele taal auteursnamen en titels aan van tijdschriften en boeken die al in onze catalogus zitten. Ook voegden ze aan archiefbeschrijvingen de echte namen van de belangrijkste personen en organisaties toe.’

De medewerkers werkten in spreadsheets?

‘Omdat het maar zulke korte aanstellingen waren, dachten we dat het efficiënter was om ze niet direct in onze systemen te laten werken maar in spreadsheets en tekstdocumenten. Later zouden we hun gegevens in de systemen importeren. We kozen ervoor om

NEXT STEP IN OPEN ACCESS

Universiteiten betalen voor de kosten van publiceren, waarna lezen gratis wordt voor iedereen. Deze zogeheten 'transformative agreements' zouden moeten leiden tot 100% open access. Maar de werkelijkheid is weerbarstiger.

Matthijs van Otegem

Redacteur van IP en directeur van de Universiteitsbibliotheek van de Erasmus Universiteit Rotterdam

Met publiek geld betaald onderzoek moet publiek toegankelijk zijn. Dit is het basisprincipe van Plan S, dat in september 2018 werd gelanceerd door een Europese coalitie van verstrekkers van onderzoekssubsidies. Terwijl de richtlijnen van Plan S veel discussie oproepen (zie de column van Frank Huysmans in het vorige nummer van IP), wordt in Europa nu de ene na de andere 'transformative agreement' afgesloten. Dit is immers een van de wegen om Plan S-compliant te worden. Waar bibliotheken eerst afrekenden voor abonnementen, betalen ze nu voor de kosten van publiceren waarna lezen gratis wordt voor iedereen.

Wat kost publiceren?

Volgens een veel aangehaalde studie van het Max Planck Gesell-

schaft, een Duitse onafhankelijke organisatie voor wetenschappelijk onderzoek, zou er genoeg geld omgaan in de wereld van wetenschappelijk uitgeven om morgen zonder meerkosten over te stappen op 100% open access. Zien we dat terug in de nieuwe transformative deals? Nou nee, kijk maar mee. In Zweden werd na een eerdere breuk met Elsevier toch een nieuwe overeenkomst gesloten aan het eind van 2019. Volgens het persbericht gaan de 3.800 artikelen die Zweedse universiteiten bij Elsevier publiceren, vanaf begin dit jaar allemaal in open access verschijnen. Details over de overeenkomst zijn nog niet vrijgegeven en het getekende contract is nog niet te vinden in het ESAC-register. In dit register kun je de contracten vinden voor transformative agreements.

Wel staan daar de overeenkomsten die de bibliotheekconsortia van Hongarije en Noorwegen eerder in 2019 met Elsevier sloten. Hongarije kwam een contract overeen voor 13 miljoen euro en publiceert 2.500 artikelen. Dat is dan 5.200 euro per artikel! Natuurlijk hebben ze daarbij ook leesrechten, maar toch: dit is het dubbele van wat de Zweden betalen voor hun deal met Springer Nature die ook op 1 januari 2020 inging. Daar kost een artikel 2.600 euro (4 miljoen per jaar voor 1.500 artikelen). Dat is dan

weer 1.000 euro meer dan eenzelfde artikel bij Springer Nature van een Nederlandse auteur. Kortom, een artikel in een transformative agreement kan tussen de 1.600 en 5.200 euro kosten.

Historische prijs

Deze verschillen komen doordat de historische prijs nog steeds bepalend is. Zoals Gerard Meijer, directeur en onderhandelaar bij het Max Planck Gesellschaft, eerder in IP uitlegde, is het alleen mogelijk om over te stappen naar een open

'De Fransen sloten een deal met Elsevier die de aandacht trok vanwege 13% prijsverlaging'

eens afgelopen moet zijn, anders wordt open access veel te duur.

Hoe moet dit verder?

Het is duidelijk dat de transformatieve agreement niet de pot goud(en open access) aan het eind van de regenboog is. De transformatie zou moeten zijn: van betalen voor lezen naar betalen voor publiceren. Maar er ontstaat steeds meer twijfel of we ooit zo tot 100% open access komen. Wellicht is de transformatieve agreement toch niet de oplossing.

Zo bekeken is het experiment dat Nederland nu aangaat met Elsevier zeer interessant. In december sloten de Vereniging van Universiteiten (VSNU), de Nederlandse Federatie van Universitair Medische Centra

meerwaarde moeten leveren op diensten rond die content. Deze Memorandum of Understanding biedt de mogelijkheid om hier in de veilige context van de thuismarkt mee te experimenteren. Voor Nederland is het noodzaak dat ook Elsevier volledig overgaat op open access. Een kwart van de Nederlandse onderzoeksoutput blijft anders achter een betaalmuur. Daarbij biedt dit de kans om nieuwe diensten te ontwikkelen met een krachtige partner. Spannend is deze ontwikkeling wel. Dit najaar lekte een intern stuk uit over de onderhandelingen. Er stak een storm van kritiek op: 'Nederland verkoopt data in ruil voor open access'. Wat er in december over de Memorandum of Understanding naar buiten kwam, is al een

'Afgelopen december sloten VSNU, NFU en NWO een Memorandum of Understanding om met Elsevier te gaan werken aan een nationale open science-infrastructuur'

access-deal als de kosten ongeveer even hoog zijn als de oude abonnementsprijs. En die lopen in Europa blijkbaar behoorlijk uiteen. Vanzelfsprekend vinden zowel de Nederlanders als de Zweden en de Hongaren dat ze een prima deal hebben. Ook al betaalt de een drie keer zoveel als de ander.

Free riders

De Fransen doen het weer anders. Zij sloten in 2019 een deal met Elsevier die de aandacht trok vanwege dertien procent prijsverlaging. Ook bedongen ze een korting op de kosten per artikel (article processing charges: APC) voor wie in open access wil publiceren. Maar verder bevat de overeenkomst in het geheel geen open access. Nu dankzij de transformatieve agreements er steeds

meer publicaties in open access – en dus gratis – beschikbaar komen, vinden de Fransen dat zij best een lagere abonnementsprijs mogen betalen. Zo liften ze mee op de open access-deals van andere landen. Ditzelfde deden eerder ook de Italianen. Hier zien we wat in de economie het *free rider*-probleem heet: als ik kan profiteren van gratis toegang zonder dat ik zelf hoeft mee te betalen, waarom zou ik dat dan niet doen? Vergelijk het met dat je geen kaartje koopt voor de trein, want die rijdt toch wel... zolang er tenminste genoeg mensen zijn die wel een treinkaartje kopen. Daarom zijn er controleurs in de trein, maar die zijn er voor open access niet. Inmiddels gaan er in Groot-Brittannië en ook in Nederland stemmen op dat dit maar

(NFU) en de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO) een Memorandum of Understanding om met Elsevier te gaan werken aan een nationale open science-infrastructuur. Open access is tenslotte geen doel maar een middel, om een vrije open wetenschap mogelijk te maken. Zo bezien zou je lezen en publiceren als diensten kunnen zien in een groter verband van open science-diensten. Een licentie 3.0 zou dus moeten gaan over diensten in plaats van publiceren en lezen.

Unieke stap

Nederland en Elsevier zetten hiermee een unieke stap, die verder gaat dan eerdere licenties. Elsevier ziet wel in dat in een open access-wereld met content niet veel geld te verdienen valt. Uitgevers zullen

stuk genuanceerder: Nederlandse universiteiten en hun wetenschappers blijven altijd eigenaar van hun data. Verder krijgt Elsevier geen exclusieve rechten: wat ontwikkeld wordt, moet koppelbaar zijn aan andere systemen en andere partijen krijgen ook de mogelijkheid om mee te ontwikkelen. Hoe dit precies vorm krijgt, wordt nader uitgewerkt en moet zijn beslag krijgen in een definitieve overeenkomst per 1 mei 2020.

Nederland liep voorop bij het afsluiten van transformatieve agreements. Dit jaar zal duidelijk worden of ons land ook met dit nieuwe type overeenkomst internationaal de weg wijst.

Ga voor de noten bij dit artikel naar informatieprofessional.nl/categorie/archief-magazines/

IP

**vakblad voor
informatieprofessionals**

IP kun je
ook
**online
lezen**

**De jaar-
gangen
2012-2019
zijn
full-text
en als
pdf te
lezen.***

* De laatste negen verschenen edities van IP zitten achter een 'slotje'. Abonnees via Aboland hebben inloggegevens toegestuurd gekregen. Abonnees via de KNVI loggen in via Mijn.KNVI.nl.

www.informatieprofessional.nl

faculty

Cursusagenda VHIC Faculty

Waar u ook staat in uw carrière en wat uw ambities ook zijn: VHIC Faculty biedt de juiste leergang of cursus voor alle informatieprofessionals. Toch liever een opleiding op maat? Informeer dan naar de mogelijkheden voor onze incompany opleidingen.

Leergangen

Leergang Informatiebeheerder 3 november 2020 (13 dagen)	€ 4.150
Leergang Adviseur Recordmanagement 25 maart 2020 (15 dagen)	€ 4.450
Leergang Strategisch Informatie- en Recordmanager 6 oktober 2020 (17 dagen)	€ 4.650

Cursussen

Postbehandeling in eigentijds perspectief 6 april 2020 Utrecht	€ 495
Big Data 2 en 9 april 2020 Utrecht	€ 895
Kwaliteitszorg en risicomanagement 7 en 21 april 2020 Utrecht	€ 895
Toepassing van archiefselectie 12 en 26 mei, 9 juni 2020 Utrecht	€ 1.195
Toepassing nieuwe gemeentelijke selectielijst 14 mei 2020 Utrecht	€ 495
Basiscursus informatie- en archiefbeheer 19 en 26 mei 2020 Utrecht	€ 895
Privacy en bescherming van (persoons)gegevens 16 juni 2020 Utrecht	€ 495
DIV in verandering 23 juni 2020 Utrecht	€ 495

Bekijk het volledige
opleidingsaanbod op
vhic.nl/opleidingen

*cursusdata onder voorbehoud

vhic bron van vernieuwing

info@vhic.nl | 070 319 41 84 | www.vhic.nl

Ook gij, boomer?

‘De daling in leesvaardigheid van de Nederlandse jeugd bleek zich sinds 2015 versterkt te hebben doorgezet’

Frank Huysmans

Bijzonder hoogleraar bibliotheekwetenschap aan de UvA en zelfstandig onderzoeker en adviseur bij WareKennis

Op een stralende voorjaarsdag in 1991 bezocht ik voor het eerst de Universiteit van Amsterdam. Ik had een interviewafspraken met professor Jan van Cuilenburg (1946-2016). Bij Communicatiewetenschap in Nijmegen stelden we als redactie van het studieblad, met de mengeling van branie en naïviteit die studenten zo eigen is, een reeks artikelen samen onder de vlag *De communicatiewetenschap in de jaren '90*. Hoogleraren en docenten van de universiteiten in Nederland en Vlaanderen vroegen we op te schrijven waar het volgens hen met het onderwijs en onderzoek in ons vakgebied heen moest. Of we kwamen langs voor een interview.

Van Cuilenburg was afdelingsvoorzitter van de grootste opleiding Communicatiewetenschap in Nederland die maar liefst 1200 studenten telde. Zijn opinies deden ertoe. Gevraagd of er nog een verschil was tussen communicatie studeren op hbo en universiteit deed hij een stevige uitspraak: *‘We leiden jullie niet op tot een niveau van wetenschap dat vergelijkbaar is met de jaren zestig.’* De studieduur was immers ingekort en er waren veel meer studenten per stafid. Met de politieke keuze om de universiteiten toegankelijk te maken voor grotere groepen was een zekere diploma-inflatie voor lief genomen. Volgens de wet had er wel een ‘tweede fase’ moeten komen voor studenten die de wetenschap in wilden, maar ‘daar zijn we eigenlijk niet goed mee begonnen,’ aldus de afdelingsvoorzitter.

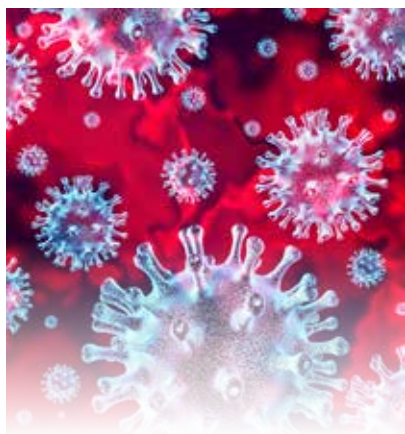
Ik wist niet wat ik hoorde. Als student, bedoel ik (de journalist in mij had een goed citaat te pakken). De UvA-hoogleraar had natuurlijk gelijk wat studieduur en studiebegeleiding betrof, maar de nonchalance waarmee hij het zei maakte me boos. *OK Boomer*. Had hij niet kunnen zeggen dat ze ondanks alles hun stinkende best

deden om ons op hun niveau te krijgen? En waar bleef die tweede fase nou? De afgelopen jaren dacht ik geregeld aan deze episode terug. Als adviseur van de Raad voor Cultuur mocht ik meewerken aan drie adviezen over letteren, bibliotheken en lezen. Tussen deze rapporten door werden de resultaten uit het driejaarlijkse PISA-onderzoek bekend. Alsof de daling in leesvaardigheid van de Nederlandse jeugd tot 2015 nog niet alarmerend genoeg was geweest, bleek die zich in de jaren erna versterkt te hebben doorgezet. We zitten nu onder het OECD- en EU-gemiddelde. Een kwart van de vijftienjarigen is niet leesvaardig genoeg om goed te kunnen functioneren in onderwijs en maatschappij.

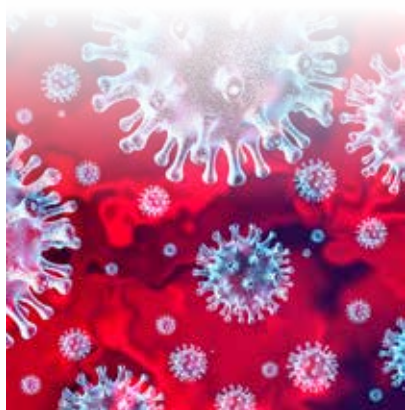
Het spookte door mijn hoofd: heeft mijn generatie, hebben wij, heb *ik* het laten gebeuren? Het verkommeren van boekcollecties op basisscholen. Leerkrachten die zelf nauwelijks lezen en allesbehalve foutloos schrijven en spellen. Sluiting van bibliotheken. De depreciatie van lezen als manier van informatieverwerking en leren (‘mijn kinderen zoeken wel een filmpje op YouTube’). Een paar miljoen voor leesbevordering onder ‘cultuur’ op de Rijksbegroting tegenover twintig *miljard* voor basis- en voortgezet onderwijs.

Een student zei laatst ‘Boomer’ tegen me. Grapje. Maar toch.

<

Net voordat ze wordt uitgezonden naar de Wereldgezondheidsorganisatie, gaat onderzoeker Zsófia Igló langs bij Wichor Bramer van de Erasmus MC-bibliotheek. Kan hij haar helpen aan informatie over het coronavirus?

Ronald de Nijs
Eindredacteur van IP

Op zoek informatie het corona

Op 10 januari 2020 krijgt onderzoeker Zsófia Igló, werkzaam op de afdeling Virologie van het Erasmus MC in Rotterdam, een vraag van haar afdelingshoofd, hoogleraar virologie Marion Koopmans: heeft ze interesse om voor vier weken aan de slag te gaan bij de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO)? Ze zal zich bezighouden met het coronavirus.

De afdeling Virologie maakt deel uit van een groot aantal netwerken, waaronder het WHO *Collaborating Centre for Arbovirus and Haemorrhagic Fever Reference and Research*. Het Erasmus MC ondersteunt responsacties bij de uitbraak van nieuwe en gevaarlijke pathogenen, oftewel ziekteverwekkers van biologische oorsprong. Ook geeft het advies, levert laboratoriumdiagnostiek en zendt personeel uit naar hulpverleningslocaties.

Zsófia zegt 'ja' tegen het aanbod om tijdelijk gedetacheerd te worden bij het hoofdkwartier van de GLAD HP (*Global laboratory alliance for the diagnosis of High Threat Pathogens*), gevestigd in Genève. Om zich alvast voor te bereiden maakt Zsófia met spoed een afspraak met Wichor Bramer, informatiespecialist bij de bibliotheek van het Erasmus MC. Het doel: een zoekactie opstellen naar relevante literatuur met betrekking tot het coronavirus.

Zoekactie in PubMed

'De zoekactie was in dit geval geen gemakkelijke opgave,' zegt Wichor Bramer. 'Normaal maak je bij een zoekactie in bibliografische databases als PubMed gebruik van gestandaardiseerde tref-

woorden, maar specifieke thesaurus- termen voor het nieuwe coronavirus waren er nog niet. De dag nadat ik mijn zoekactie had gemaakt, kwam PubMed met een update en hadden ze de term "2019 novel coronavirus" aan hun thesaurus toegevoegd, maar daarmee is nu, een maand later, nog maar één artikel te vinden. Sowieso verwacht je in de wetenschappelijke literatuur nog geen artikelen over dit onderwerp. Hooguit nieuwsberichten, maar daar lag Zsófia's interesse niet.'

Op verzoek van Zsófia richt de zoektocht zich op literatuur over vergelijkbare virussen, SARS en MERS. Niet alleen is er over die virussen inmiddels veel gepubliceerd, ook zijn er gestandaardiseerde trefwoorden voor beschikbaar.

Aan de slag in Genève

Vier dagen na de zoekactie met Wichor, op 20 januari, gaat Zsófia aan de slag bij de Wereldgezondheidsorganisatie. Samen met collega's is ze bezig geweest om ervoor te zorgen dat landen monsters kunnen testen en zo het nieuwe coronavirus kunnen detecteren. 'Daarvoor hebben we informatie verzameld over bestaande testen en beoordeeld of deze het nieuwe virus konden detecteren. Na het inwinnen van advies van experts kwamen we tot de conclusie dat dit nieuwe virus zodanig afwijkt van de virussen die er het nauwst aan verwant zijn, dat de meeste bestaande testen het niet kunnen detecteren. Ondertussen werden er nieuwe analysemethoden ontwikkeld en beschikbaar gesteld. Parallel hieraan moesten we laboratoriumnetwerken erbij betrekken om te

naar over virus

zorgen dat zij er klaar voor waren om de testen uit te voeren.’

De resultaten van de zoekopdracht die Wichor had uitgevoerd, kwamen van pas. ‘Ik heb ze gebruikt bij het in kaart brengen van bestaande commerciële moleculaire testen. Op basis van dit onderzoek hebben we contact gezocht met de betreffende bedrijven om zicht te krijgen op het succes van hun analyses, en of ze testen voor dit virus aan het ontwikkelen waren.’

Up-to-date blijven

De grootste uitdaging bij de uitbraak van een nieuw virus is om de hoeveelheid nieuwe publicaties bij te houden, zegt Zsófia. ‘Ik zie grote meerwaarde in de samenwerking van informatiespecialisten met de onderzoekers, bijvoorbeeld door dagelijks samenvattingen te verstrekken van systematische zoekacties of het opzetten van een map per onderwerp. Er verschijnt iedere dag zoveel informatie online en het is moeilijk om daar goed overzicht over te houden, dus we lopen het risico dat we belangrijke informatie missen.’

Maar om bij te blijven over beschikbare informatie over het coronavirus wordt niet alleen de wetenschappelijke literatuur bijgehouden. ‘De Wereldgezondheidsorganisatie houdt de sociale media bij, want die zijn ook belangrijk voor doelgroepgerichte communicatie en om te zien op welke gebieden actie nodig is. Ook wetenschappers halen informatie van sociale media zoals Twitter, waar mensen vaak tweeten dat ze informatie openbaar hebben gemaakt en dan gaat het niet uitsluitend om informatie in de vorm van wetenschappelijke publica-

ties. Veel publicaties verschijnen ook op www.biorxiv.org, een gratis archief voor nog ongepubliceerde wetenschappelijke artikelen in de levenswetenschappen. Dat bewees zijn nut als informatiebron, maar was ook een risico, want sommige bevindingen bleken later incorrect te zijn.’

Peer review

Zouden onderzoekers hun data ook niet buiten de traditionele wetenschappelijke tijdschriften kunnen verspreiden? ‘Ja,’ zegt Zsófia. ‘Peer review is ook geen waterdicht systeem, hoewel het in ieder geval voorziet in een noodzakelijke kwaliteitscontrole. De Wereldgezondheidsorganisatie heeft afspraken met veel grote uitgeverij dat ze ingediende manuscripten al voorafgaand aan het peer review-proces ontvangt. Dit garandeert een snelle verspreiding van informatie, maar dus zonder die kwaliteitscontrole.’

Hoe ging het verder?

Zsófia's werk in Genève verschoof naar andere taken, zoals het schrijven van richtlijnen en protocollen. ‘Hierbij had ik geen ondersteuning van informatiespecialisten meer nodig. Maar informatiespecialisten bij de Wereldgezondheidsorganisatie werken nu aan een openbaar toegankelijke website waarop

je alle literatuur over het nieuwe coronavirus kan vinden.’

Inmiddels is Zsófia weer terug in Nederland. ‘Dit was de eerste virusuitbraak waar ik aan heb gewerkt. Ik zie steeds meer de noodzaak en bereidheid om data en informatie te delen op andere manieren dan via peer reviewed-publicaties.’ Haar ervaringen in Genève deden haar inzien dat er in dit soort situaties een grote behoefte is aan een snelle en goede informatievoorziening. De afdeling Virologie van het Erasmus MC gaat dan ook op korte termijn met de bibliotheek overleggen hoe ze in dit soort gevallen de informatie-overload voor kunnen blijven.

Wuhan-zoekactie delen

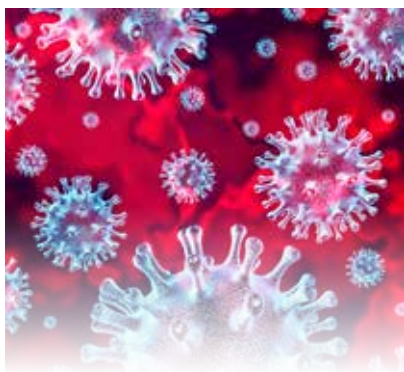
En Wichor? Kort na de zoekactie voor Zsófia heeft hij op eigen initiatief nog een zoekactie bij Google Scholar gedaan. ‘Het is dan wel een uitdaging om alle varianten van de benamingen te vinden, omdat er nog geen standaardisatie was afgesproken. Zo wordt er in de literatuur gesproken over bijvoorbeeld “2019 nCoV”, “2019 novel Coronavirus”, “wuhan coronavirus” en “coronavirus outbreak in wuhan”.’ Bovendien: een Google Scholar-zoekopdracht telt maximaal 256 tekens. ‘Zie dan maar eens alle literatuur boven water te krijgen, zonder dat je te veel ruis krijgt of belangrijke artikelen mist. Begin februari zijn als standaardtermen “COVID-19” voor de ziekte en “SARS-CoV-2” voor het virus gekozen, en moest de zoekactie dus weer worden aangepast.’

Wichor ontdekte dat een database als PubMed actuelere informatie biedt dan andere medische databases, zoals embase.com. ‘En het grote voordeel van een zoekmachine als Google Scholar is dat daarin ook niet peer reviewed-artikelen worden opgenomen uit preprint servers als arxiv.org. Wanneer snelheid geboden is, is dat toch wel heel waardevol. In die zin heeft deze zoekvraag mij nieuwe inzichten opgeleverd.’

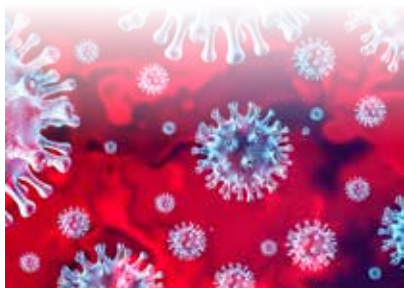
Wichor heeft de zoekstring van zijn zoekactie (zie kader) inmiddels gedeeld met collega's in binnen- en buitenland. ‘Leuk om te zien dat drie onderzoeksinstituten de zoekstring ook alweer onder hun medewerkers en klanten hebben verspreid.’ >>

Wichors zoekactie naar het coronavirus

covid-19 OR sars-cov-2 OR
“2019nCoV” OR “2019 nCoV
| CoV | coronavirus” OR “2019
novel | new coronavirus |
cov” OR “wuhan coronavirus
| cov | nCoV | outbreak”
OR “wuhan*coronavirus |
cov | nCoV | outbreak” OR
“wuhan**coronavirus |
cov | nCoV | outbreak” OR
“coronavirus*wuhan”
(zie ook: bit.ly/GS-covid19)

De recente uitbraak van het coronavirus in Wuhan en de wereldwijde dreiging die daarmee samenhangt, vragen om een andere en snellere aanpak als het gaat om de verspreiding van wetenschappelijke informatie.

Een snellere manier van **wetenschappelijke communicatie** kan mensenlevens redden

Een groep anonieme internetgebruikers vond dat het delen van informatie niet snel genoeg kan gaan. Daarom hebben ze een gratis online archief aangelegd van vijfduizend wetenschappelijke artikelen over coronavirussen. Inmiddels zijn ook verschillende wetenschappelijke uitgevers om en werken samen met wetenschappers aan een snellere doorstroom van artikelen. Het *New England Journal of Medicine* deelt artikelen al met de Wereldgezondheidsorganisatie voordat peer review heeft plaatsgevonden. Ook ondersteunt zij een sneller peer review-proces, waardoor artikelen al binnen een week gepubliceerd kunnen worden. Daarnaast bieden bijna honderd wetenschappelijke tijdschriften al hun artikelen over COVID-19 inmiddels open access aan. Verschillende uitgevers adviseren wetenschappers nu hun artikelen al vóór publicatie te delen via preprint servers. Hier kunnen artikelen worden geplaatst voordat ze deze bij een tijdschrift indienen. Dit bevordert het tijdig gebruik van de uitkomsten. Veel uitgevers zijn daar normaal gesproken tegen omdat een gratis online versie van het artikel hun mogelijk inkomsten kost. Bovendien levert dit verwarring op omdat er dan twee versies van hetzelfde artikel in omloop zijn.

De vraag is of dit alles werkelijk genoeg is. Het schrijven van een wetenschappelijk tijdschriftartikel met introductie, methode, resultaten en conclusie kost veel tijd, meer tijd dan onderzoekers in deze situatie hebben. Een wetenschapper kan nu niet zomaar dagen besteden aan het schrijven van een artikel en daarna collega's maan-

den laten wachten om het onderzoek te kunnen lezen.

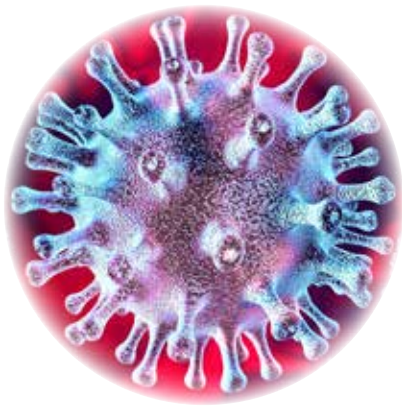
De belangrijkste vraag is dan ook, of een wetenschappelijk tijdschrift nog wel van deze tijd is. Is publicatie van een wetenschappelijk artikel dat door collega-onderzoekers wordt beoordeeld de beste manier voor een wetenschapper om data te delen? Verschillende onderzoeksfinanciers in binnen- en buitenland, zoals NWO, ZonMW en de Wellcome Trust, roepen wetenschappers op hun data open access te delen. Laboratoria over de hele wereld delen de biologische code van het virus, zodat het gebruikt kan worden om diagnostische tests te ontwikkelen. Als daarmee gewacht zou worden tot deze gegevens in tijdschriftartikelen zijn verschenen, is het te laat.

De ebolapandemie zou volgens een aantal Afrikaanse onderzoekers kunnen zijn voorkomen als het belangrijkste en eerste onderzoek uit 1982 niet achter een betaalmuur was verstopt. Waarom duurt het zolang voordat de werkwijze van de wetenschap daadwerkelijk verandert?

De grootste toegevoegde waarde van het tijdschrift, peer review, wordt in de praktijk door collega-wetenschappers gedaan. Dit zal op een andere manier geformaliseerd moeten worden, maar dat zal niet het moeilijkste zijn. Staat de manier van werken van de universiteiten deze vooruitgang misschien in de weg? Wetenschappers worden nog altijd afgerekend op het schrijven van artikelen. Wordt het niet tijd dat we de financieringsmodellen van de universiteiten aanpassen aan de eisen van de huidige tijd en wetenschappers afrekenen op het delen van hun data? >>

Wichor Bramer
Biomedisch informatie-
specialist bij het
Erasmus MC

Cristina Tardaguila werkt voor de IFCN, het internationale samenwerkingsverband van factcheckers. Zij coördineert de wereldwijde samenwerking tussen factcheckers die zich sinds 24 januari bezighouden met het nepnieuws over het coronavirus. Wat zijn haar ervaringen?

Nepnieuws over het virus ontmaskeren

Hoeveel factcheckers houden zich inmiddels bezig met het nepnieuws over het coronavirus?

‘We zijn inmiddels met z’n negentigen, en hebben samen al ruim 300 factchecks gepubliceerd in 39 landen.’

Was het moeilijk om factcheckers te vinden?

‘Nee, totaal niet. De IFCN heeft een Google listserv en een Slack-kanaal met de gehele factcheckingcommunity. Toen de IFCN daarop de samenwerking voorstelde, sloten velen van hen zich direct aan.’

Hoe gaan jullie te werk?

‘Elke organisatie die zich met factchecking bezighoudt, werkt aan de eigen (on)waarheden. Nadat hun artikelen zijn gepubliceerd, wordt de URL gedeeld, en komt een samenvatting van hun conclusies in gedeelde Google-documenten, die alle factcheckers kunnen inzien. Iedereen heeft erin toegestemd dat hun bijdragen kunnen worden gekopieerd, vertaald en opnieuw gepubliceerd.’

Wat voor soorten nepnieuws zijn jullie tegengekomen?

‘We vonden hoaxes met betrekking tot de oorsprong van het virus (vleermuizen, bananen, biologische wapens vervaardigd door de Chinese overheid); valse preventie en geneesmiddelen (zoals “chloro drinken”, “knoflooksoep eten” en “arsenicum 30 innemen”) en veel complottheorieën, naast video’s en foto’s die uit hun context werden gebruikt.’

Hoe komen jullie het nepnieuws op het spoor?

‘Organisaties die feiten checken, zoals

wij, kunnen op verschillende manieren (on)waarheden nagaan. Ze kunnen vragen ontvangen van hun publiek en/of tools gebruiken om de sociale media te monitoren.’

Wordt het nepnieuws hoofdzakelijk in de vorm van berichten of ook via afbeeldingen verspreid?

‘Beide.’

Via welk sociaal medium wordt het meest verkeerde informatie verspreid?

‘Alle sociale mediaplatforms worden overspoeld met hoaxes over het coronavirus. Niet alleen degene die bekend zijn in het Westen, maar ook Weibo, Line, KakaoTalk enzovoort.’

Welk nepnieuws heeft u het meest verrast?

‘Het is niet normaal hoeveel gekte er is rondom vleermuizen, zoals vleermuissoep. Er is tot nu toe geen verband aangetoond tussen vleermuizen en het coronavirus, maar mensen blijven video’s delen die hierover gaan. Factcheckers hebben ontdekt dat veel van die video’s uit Palau [een eilandengroep bij de Filippijnen, red.] komen, en niet uit China!’

Hoe lang gaat u door met het factchecken?

‘Zolang de golf van nepnieuws over het virus aanhoudt.’

Wat wilt u nog graag kwijt?

‘Volg de hashtags #CoronaVirusFacts en/of #DatosCoronaVirus om bij te blijven waar onze factcheckingcommunity mee bezig is.’

Vincent M.A. Janssen

Redacteur van IP en freelance
informatieprofessional

Post-truth politiek in de VS

Gebroken belofte van

De campagnemachines voor de Amerikaanse presidentsverkiezingen draaien op volle kracht. Ook op sociale media. Zijn de techgiganten hun beloftes over een nieuw politiek advertentiebeleid uit 2016 nagekomen? En wat is het effect ervan op de komende verkiezingen?

De komende verkiezingen worden een grote puinhoop,' voorspelde *Politico*-journalist Nancy Scola recentelijk in een paneldiscussie van de John Hopkins University (Baltimore). De desinformatie op sociale media in 2016 was slechts een voorproefje van wat ons in 2020 te wachten staat. De panelleden menen dat het tempo van

de technologische ontwikkelingen te hoog ligt voor de Amerikaanse overheden en burgers om zich te wapenen tegen nepnieuws of buitenlandse inmenging. De ogen zijn nu gericht op de techbedrijven, de beheerders van de platformen, om de strijd aan te gaan met desinformatie.

Post-truth

Politieke advertenties – juist en onjuist – zijn geen nieuwe fenomenen; ze zijn inherent aan politiek. Ook in de VS, waar de media niet vies is van partijdigheid en politieke advertenties een vaste plek hebben in kranten en op televisiezenders. Maar waar partijen tot aan het Obama-tijdperk strak georganiseerde en traditionele verkiezingscampagnes opzetten, ligt de focus nu op snelle en gerichte digitale communicatie.

Dit gebeurt vaak decentraal; het is niet alleen het campagnebureau van een partij dat grootschalig politieke advertenties verspreidt. Ook lobbygroepen, trollenlegers, buitenlandse geheime diensten, bedrijven en andere *influencers* doen een duit in het zakje om het electoraat te beïnvloeden.

Het hoogtepunt van de ongereguleerde campagnestrijd was tijdens de verkiezingen in 2016. Russen verstoorden het politiek discours met geadverteerd

‘Het maatschappelijke debat over online campagnevoering en gesponsorde desinformatie heeft voor velen in de VS minder opgeleverd dan gehoopt’

politiek: het bedrijven van politiek op basis van emotie, in plaats van ratio en feiten. De Amerikaanse presidentsverkiezingen, in combinatie met de mediacampagnes van Brexit-lobbygroepen, waren voor *Oxford Dictionaries* reden om ‘post-truth era’ te bekronen tot het woord van 2016. De 24-uursnieuwscyclus en de chaos in de media maakten het volgens de jury van het woordenboek lastig feit van fictie te onderscheiden.

Polarisatie

Hoe heeft het in de VS zover kunnen komen? Sociale mediaplatformen positioneerden zich destijds als doorgeefluiken. Zij claimden dat zij enkel een omgeving creëerden waarin anderen kunnen communiceren, maar bemoeiden zich niet met de inhoud (met uitzondering van geweld, kinderporno, et cetera). Dit werd gecombineerd met een advertentiemodel dat alleen toetste op discriminerende en aanstootgevende factoren. Het resultaat: een eenvoudige, goedkope en krachtige propagandamachine voor politieke doeleinden.

Door de hoeveelheid data waarover sociale mediaplatformen beschikken (zoals persoonlijke en politieke voorkeuren) waren de advertentieplatformen een godsgeschenk voor Amerikaanse

en over tegenkandidaat Hillary Clinton – was voor Facebook geen reden om de advertenties te blokkeren.

Naast de binnenlandse beïnvloeding waren er ook buitenlandse desinformatiecampagnes, zoals die van de Russen. Het werd de Amerikaanse kiezer moeilijk gemaakt een rationele keuze te maken. Politieke polarisatie was het gevolg.

Facebook

Sindsdien zijn alle ogen gericht op Facebook, Twitter en Google om met beleidsaanpassingen te komen. De beloftes waren groots en ambitieus. Content zou voortaan gefactcheckt worden en politieke advertenties werden aan banden gelegd. Facebook ontving verreweg de meeste kritiek sinds de verkiezing van Trump. Het was het startschot van een aantal onderzoeken en aanklachten tegen het bedrijf.

Mark Zuckerberg heeft inmiddels meermalen bij het Amerikaans Congres moeten opdraven, om vragen te beantwoorden over het beleid van Facebook. Met name gegevensbescherming, privacy en de invloed op de Amerikaanse verkiezingen stonden ter discussie. Daarnaast loopt er een aantal onderzoeken tegen Facebook, onder andere door tientallen *Attorney Generals* uit verschillende staten, de Europese Commissie, grote Amerikaanse kranten zoals *The New York Times* en minimaal vier onderzoeken vanuit het Congres. Onder grote druk heeft het bedrijf inmiddels verschillende aanpassingen gedaan.

Verificatie

Om politieke advertenties in te mogen zetten in de VS, is door Facebook een uitgebreid verificatieproces ingesteld. Dit geldt voor iedereen die ‘advertenties wil maken of bewerken over Amerikaanse maatschappelijke kwesties, wetgeving, verkiezingen, politici of politieke partijen’. In het vervolg zijn een Amerikaanse identiteit, btw-nummer en een registratie bij de Federale Verkiezingscommissie vereist om politieke advertenties te kopen.

Verder gaan de advertenties vergezeld van een disclaimer. Hierin moet onder andere zichtbaar zijn wie de adver-

sociale media

nepnieuws. Rijke donoren (zoals de Kochs van Koch Industries, het op een na grootste private bedrijf in de VS) en hun bedrijven sponsorden massaal politieke campagnes op sociale media. En complotdenkers als de conservatieve en omstreden radiomaker Alex Jones vierden hoogtijdagen door het gemak waarmee zij hun boodschap konden pushen naar gebruikers.

Het was het summum van *post-truth*

spindoctors, *human decision* experts en influencers. En dat in een land waar politieke partijen honderden miljoenen dollars te besteden hebben.

Neem Trump. Zijn campagnebudget bedroeg in 2016 300 miljoen dollar. Daarvan heeft hij in de laatste dagen van zijn verkiezingscampagne 29 miljoen dollar aan online advertenties uitgegeven. Dat een deel van de inhoud onwaar was – zoals de complottheorie-

tentie betaald heeft. Iedere advertentie wordt ook nog eens gecontroleerd door algoritmen van Facebook en – indien nodig – een medewerker.

Maar de meest ingrijpende maatregel is de *Facebook Ad Library*: een openbaar register waarin alle politieke advertenties te vinden zijn. Zoek je bijvoorbeeld op Trump, dan zie je wie welke berichten over hem sponsort, voor welke bedragen, wie getarget wordt en wat het bereik is.

Factchecking

Dat klinkt allemaal prachtig, maar waar het bedrijf ernstig tekortschiet, is factchecking. Factchecking leek destijds een voor de hand liggende oplossing om desinformatie tegen te gaan. Verschillende experimenten door Facebook lieten zien dat de realiteit weerbarstiger is. Tekorten aan menskracht, inhoudelijke discussies en technische obstakels zorgen ervoor dat op dit moment niet alle berichten op Facebook gecontroleerd worden.

Een actueel voorbeeld is het nepnieuws rondom het coronavirus. In een recente blogpost heeft Facebook aangekondigd om samen met ‘third-party factcheckers’ en gezondheidsinstanties mis- en desinformatie over het virus te verwijderen. Ook sturen zij notificaties met correcte informatie naar mensen die nepnieuwsberichten deelden.

Door de hoeveelheid posts en shares op het platform moet Facebook ook hier toegeven dat ‘niet al hun maatregelen tegen desinformatie goed werken’. Bij het factchecken van politieke berichten is er nog iets anders aan de hand. Eind vorig jaar heeft Facebook aangekondigd om de meeste politieke advertenties helemaal niet meer te controleren op feitelijke (on)juistheden.

Kritiek

Voor deze opmerkelijke beslissing verbergt Zuckerberg zich achter de vrijheid van meningsuiting; hij wil niet dat zijn bedrijf bepaalt wat politici wel en niet kunnen communiceren naar hun kiezers. Het besluit kan op veel kritiek rekenen in de VS, vooral vanuit de democratische hoek. Daar zijn ze bang

‘Eind 2019 heeft Facebook aangekondigd om de meeste politieke advertenties helemaal niet meer te controleren op feitelijke (on)juistheden’

‘De roep om regulatie van tech-bedrijven is nog nooit zo groot geweest in de VS’

dat de Trump-campagne onverstoord door kan gaan met het (betaald) verspreiden van desinformatie.

De Democratische presidentskandidaat Elizabeth Warren heeft zelfs opzettelijk nepnieuwsadvertenties gesponsord om aandacht te vragen voor Facebooks besluit. Bovendien vermoeden critici dat Facebook de inkomsten van politieke campagnes niet kan missen en daarom geen content wil blokkeren.

Het besluit om politieke advertenties niet te factchecken reikt verder dan alleen Facebook. In zusterapplicaties als Instagram en Messenger zullen tijdens de komende verkiezingen evenmin factchecks plaatsvinden. Zuckerberg heeft aangekondigd op zoek te gaan naar andere ‘oplossingen’, zoals een knop voor gebruikers om politieke advertenties te blokkeren.

Twitter en Google

Facebook loopt hiermee niet in lijn met andere grote techbedrijven. Jack Dorsey, de CEO van Twitter Inc., maakte in november 2019 bekend alle politieke advertenties de deur te wijzen. ‘Wij geloven dat het bereik van politieke boodschappen verdiend moet worden, niet gekocht,’ aldus Dorsey. Voor Twitter is het eenvoudiger om deze beslissing te nemen, aangezien zij minder afhankelijk is van advertentie-inkomsten dan Facebook en Alphabet. Google, het grootste onderdeel van Alphabet, heeft inmiddels stappen ondernomen om politieke advertenties te reguleren. Adverteerders kunnen geen gebruik meer maken van data over stemgedrag en politieke voorkeuren. En op YouTube zijn de regels aangescherpt voor het delen van onjuiste politieke informatie.

Dit betekent niet dat het sponsoren van desinformatie nu verleden tijd is. De Democratische presidentskandidaat Joe Biden heeft onlangs aan Google gevraagd om een advertentie van Trump, die vol onjuistheden stond, te verwijderen. Volgens Google schond het niet hun beleid; de advertentie is nooit verwijderd.

Snapchat, TikTok en LinkedIn

De nieuwere techbedrijven zijn druk bezig om hun beleid aan te scherpen

voor de komende periode. Snap Inc., bekend van Snapchat, staat alleen politieke advertenties toe als ze niet misleidend zijn. Persoonlijke aanvallen op politici worden evenmin getolereerd. Ook de platformen van Microsoft, zoals Bing en LinkedIn, laten geen politieke advertenties toe.

Het Chinese TikTok heeft politieke advertenties geheel verboden. In oktober stelde het bedrijf dat zij ‘een platform met luchtige content’ willen blijven. Recentelijk staat het bedrijf echter onder druk, met name vanuit de VS, vanwege het censureren van politieke berichten. Ook over de Amerikaanse presidentsverkiezingen.

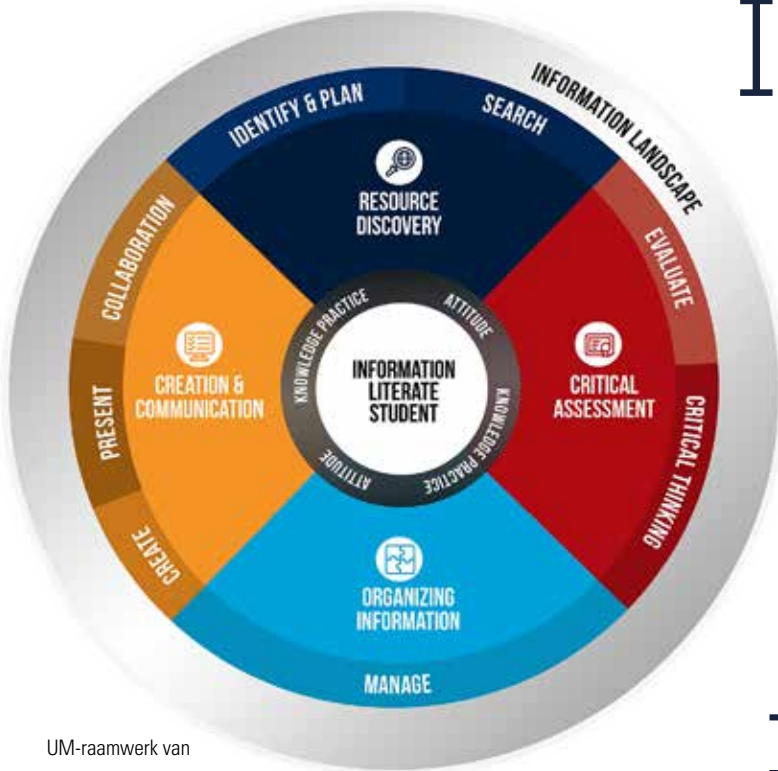
Reguleren

Het maatschappelijke debat over online campagnevoering en gesponsorde desinformatie dat de afgelopen vier jaar in de VS werd gevoerd, heeft voor velen minder opgeleverd dan gehoopt. Met name vanuit de grote techbedrijven. Gebruikers van hun platformen zullen ook in 2020 blootgesteld worden aan gesponsorde politieke content, waar en niet waar. Het is onwaarschijnlijk dat de kleine hoeveelheid nieuw beleid voldoende zal zijn om zich staande te houden tegen de kracht en het kapitaal van het politieke apparaat.

Toch is de roep om regulatie van techbedrijven nog nooit zo groot geweest in de VS. Met name de Democraten vinden dat de overheid bedrijven als Facebook moet dwingen hun beleid aan te scherpen. En dat is precies waar de schoen wringt. De Democraten zijn gebaat bij deze regels, de Republikeinen minder. Zij hebben immers de vorige verkiezingen gewonnen, mede dankzij de politieke advertenties. Reacties vanuit de Senaat op Facebooks besluit om politieke advertenties niet te controleren, waren te verdelen langs de partijlijnen.

Daarnaast is regulering een *no go* voor liberalen en conservatieven; dat druist in tegen de principes van de vrije markt. Zolang zij geen drijfveer hebben om regulatie door te drukken en hun campagnes een vetpot blijven voor bedrijven als Facebook, zal er zelfs in 2024 weinig veranderen. <

Informatie- wijsheid in tijden van informatie- overbelasting

UM-raamwerk van
informatiegeletterdheid

Hoe maak je studenten
informatiewijs?
En welke rol heeft de
universiteitsbibliotheek
hierbij? Op die vragen
wil het *Information-
Wise*-project van de
Universiteit Maastricht
een antwoord vinden.

Stefan Jongen

Redacteur bij IP en voormalig
specialist Scientific Information
bij Maastricht University Library

Het *Information-Wise*-project is ontstaan uit een vooronderzoek dat de UB Maastricht heeft gedaan naar het veranderende informatielandschap. Iedereen heeft vandaag de dag te maken met gigantische hoeveelheden informatie. Maar hoe vinden studenten hier de weg? En hoe kan ze dat geleerd worden? Samen met EDLAB, het instituut voor onderwijsinnovatie van de Universiteit Maastricht (UM), ging de UB Maastricht met die vragen aan de slag. Belanghebbenden uit het onderwijsveld en de bibliotheek zagen nut en noodzaak van het project in. Studenten moeten kritisch, verantwoord en zelfstandig met informatie om kunnen gaan. Dit is vooral van belang, omdat leren als zelfsturend proces een van de vier pijlers is van het Probleem Gestuurd Onderwijs (PGO), waar de UM om bekendstaat. Studenten krijgen in dit onderwijsmodel

de ruimte om zelf bronnen te kiezen die aansluiten op hun leerbehoefte. 'In februari zijn we het project gestart met een vijfokoppig kernteam,' vertelt projectleider Jaro Pichel. Het kernteam begon met een projectleider UB/EDLAB, projectcoördinator innovatie EDLAB, coördinator skills en academic support van de UB, voormalig informatiespecialist UB en momenteel facultair docent, en een student assistent. 'We gaan studenten helpen bij het ontwikkelen van vaardigheden en attitudes rondom informatie,' vervolgt Pichel. 'Op die manier leren ze reflectief, kritisch en creatief om te gaan met een verscheidenheid aan bronnen. Die vaardigheden komen ook van pas bij het opzetten van strategieën om informatie te zoeken, vinden, evalueren en communiceren. Kortom, we ondersteunen studenten bij het ontwikkelen van hun informatiewijsheid, ook wel geletterdheid genoemd.'

UM-raamwerk

Het inmiddels zeskoppige kernteam – uitgebreid met een blended learning-specialist – heeft samen met informatie-specialisten van de UB naar bestaande raamwerken van informatiegeletterdheid (zie kader) gekeken. ‘Ieder raamwerk had waardevolle elementen. Het ACRL-raamwerk gaf ons bijvoorbeeld input voor de conceptuele benadering van informatiegeletterdheid, zoals metacognitie. Dit laatste houdt in dat als iemand beseft hoe hij/zij kennis opdoet, die persoon er zijn leerstrategie op kan richten,’ legt Pichel uit. ‘Verder bleek dat alle raamwerken veelal zijn ontworpen vanuit een bibliotheekperspectief, waardoor ze voor docenten lastig zijn in te zetten in het onderwijs. Vandaar dat de raamwerken werden gebruikt ter inspiratie om een aangepaste versie te ontwikkelen in samenwerking met docenten (zie figuur op pagina 23). Daarnaast gaan we samen lesmateriaal ontwikkelen, dat docenten in het onderwijs kunnen gebruiken.’

Het nieuwe UM-raamwerk voor informatiegeletterdheid omvat vier dimensies: 1. ontdekken van bronnen, 2. kritische beoordeling, 3. organiseren van informatie en 4. creatie & communicatie. De eerste dimensie, *het ontdekken van bronnen*, omvat het identificeren van de informatiebehoefte en het plannen en het uitvoeren van de zoekopdracht. *De kritische beoordeling* omhelst het kritisch evalueren en nadenken over bronnen. Denk aan de vooroordelen van de lezer en de schrijver bij het lezen van een bron.

Het organiseren van informatie beschrijft de vaardigheid om informatie te ordenen. Voorbeelden zijn het gebruik van referentiemanagers als EndNote en Mendeley, of van Excel en Word om informatie te organiseren.

De laatste dimensie is gericht op cre-

Resultaat van een studentenopdracht bij de Universiteit Maastricht

atie, want een student consumeert niet alleen informatie, hij creëert die ook. Het presenteren van informatie kan in de vorm van een wetenschappelijk artikel, maar ook als blog of als bijdrage op Wikipedia. En dit kan individueel of in samenwerking met mede-studenten.

Aan de slag

Om het lesmateriaal te kunnen ontwikkelen, moet eerst duidelijk zijn waar studenten moeite mee hebben in de omgang met informatie. ‘Daarom hebben we aan studenten en docenten een uitgebreide vragenlijst voorgelegd. Ook hebben we guerrilla-interviews afgenomen [een manier om kort een paar vragen te stellen aan de doelgroep, red.],’ zegt Julie de Ronde, lid van het kernteam en projectcoördinator Innovatie bij EDLAB. ‘Studenten betrekken bij onderwijsinnovatie is enorm belangrijk, want uiteindelijk zijn zij degenen die aan de slag gaan met het lesmateriaal.’

Meer dan zeshonderd bachelorstudenten van de UM vulden de vragenlijst in. Ze gaven aan in hoeverre ze het eens waren met verschillende stellingen rondom hun omgang met informatie. Ze beschreven bijvoorbeeld welke zoekmachines of academische

databases ze gebruiken, hoe ze kritisch bronnen beoordelen en of ze tools zoals referentiemanagers toepassen om informatie te organiseren. Docenten ontvingen dezelfde vragenlijst om aan te geven hoe informatievaardig ze hun studenten achtten.

De guerrilla-interviews zorgden voor verdere verdieping. Studenten werden *on the spot* gevraagd naar hun meest recente leeractiviteit: hoe zoeken ze hiervoor naar informatie, hoe beoordelen ze die kritisch en hoe pakken ze het structureren van de informatie aan?

Uit de vragenlijst en interviews kwam een aantal relevante resultaten naar voren. Student gaven aan dat ze het belangrijker vinden om te leren om een toets te halen dan te leren om daadwerkelijk de leerstof te begrijpen. Ook bleek dat ze hoofdzakelijk gebruikmaken van de verplichte of aanbevolen literatuur. Vaak bieden docenten een literatuurlijst aan, waardoor er voor studenten nog amper noodzaak is om zelf op zoek te gaan naar alternatieve bronnen en om aan bronvergelijking te doen. Daarnaast gaf een meerderheid aan dat ze geen referentiemanager gebruiken om literatuur te organiseren en te structureren. Toch denken ze wel correct te citeren en te refereren.

‘We gaan studenten helpen bij het ontwikkelen van vaardigheden en attitudes rondom informatie’

Raamwerken

Bestaande raamwerken zijn de SCONUL (Society of College, National, and University Libraries), de ACRL (Association of College & Research Libraries), de ANCIL (A New Curriculum for Information Literacy) en de CLIN (Cambridge Information Literacy Network).

Studenten gaven ook aan dat ze bronnen veelal kritisch beoordelen. Maar de docenten schetsen een ander beeld: die kritische beoordeling valt juist tegen. Volgens docent Roy Erkens ligt dit niet alleen aan de student. 'Een student *denkt* dat hij deze vaardigheid voldoende beheerst, maar eigenlijk weet hij niet goed wat voldoende beheersing inhoudt. Natuurlijk is het makkelijk om als docent naar de student te wijzen. Maar we moeten onszelf ook afvragen of we wel voldoende focus leggen op het aanleren van deze vaardigheid. Daarom is het mooi dat we hiervoor samen met de UB lesmateriaal ontwikkelen.'

Negen aanbevelingen

De resultaten van het onderzoek hebben geleid tot negen aanbevelingen (zie kader). De belangrijkste aanbeveling is het integreren van informatiegeletterdheid in alle curricula. Om docenten hierbij te ondersteunen, is ook een nieuwe *rubric* ontwikkeld vanuit het gemaakte raamwerk. Een rubric is een beoordelingsschaal voor bijvoorbeeld een vaardigheid. 'Deze geeft inzicht in de stappen die een student – aan de hand van concrete leerdoelen – dient te nemen om een volgend niveau van de vaardigheid te bereiken,' zegt De Ronde. 'Bovendien is het belangrijk dat alle betrokkenen gezamenlijk optrekken om deze aanbevelingen om te zetten in concrete verbeteringen in het onderwijs,' voegt Pichel eraan toe.

Pilots lopen

Afgelopen najaar is een aantal pilots uitgevoerd om informatievaardigheden in te bedden in het facultaire onderwijs. Neem *Bedreigingen van de Gezondheid*, een vak in het eerste jaar van de bachelor Gezondheidswetenschappen. Informatiespecialisten van de UB Maastricht verzorgen hierin twee workshops: één over systematisch literatuur zoeken en één over het gebruik van EndNote. 'We weten dat deze workshops niet veel invloed hebben op studenten, omdat het *one-shot workshops* zijn. Studenten komen zo maar twee keer in aanraking met onderwijs vanuit de UB,' zegt Pichel. Vandaar dat een extra element aan het

Aanbevelingen om informatiewijsheid van studenten te verbeteren

1. Gebruik *constructive alignment* om informatiegeletterdheid te integreren in alle curricula. Constructive alignment gaat uit van samenhang en afstemming tussen beoogde leerdoelen, leeractiviteiten en toetsing
2. Stimuleer zelfsturend leren bij het aanbieden van literatuurlijsten
3. Moedig studenten aan om te variëren in manieren om bronnen te vinden
4. Verhoog de focus op kritische beoordeling van bronnen
5. Stimuleer studenten om informatie te organiseren. Tools (bijvoorbeeld referentiemanagers) kunnen bijdragen om deze vaardigheid verder te ontwikkelen. Het onderwijzen van een specifieke tool moet nooit een doel op zich zijn, maar een middel om vaardigheden te verbeteren
6. Ondersteun studenten in de creatie van (academische) output door het geleidelijk aan studenten zelf over te laten
7. Doeer het creëren van informatie in verschillende vormen (van blogs tot wetenschappelijke artikelen) en op verschillende platformen
8. Gebruik authentieke toetsing om te testen hoe studenten informatie gebruiken tijdens het leerproces
9. Voeg trainingen op het gebied van informatiegeletterdheid toe aan de docent professionaliseringstrajecten en training over didactiek toe aan vergelijkbare trajecten voor bibliothecarissen

'We willen bereiken dat de resultaten van het project ook worden benut buiten de universiteitsmuren'

vak werd toegevoegd: een leerdagboek. Pichel legt uit: 'Een leerdagboek bestaat uit verschillende vragen die studenten laten reflecteren op hun manier van informatie zoeken, organiseren of kritisch beoordelen. Daarmee sluit deze pilot aan bij aanbeveling 5 en 8, want we willen studenten stimuleren om informatie te organiseren en erop te laten reflecteren en om zichzelf te toetsen op een aantal vragen rondom informatievaardigheden. Zo hopen wij dat het leereffect groter is, omdat nu de workshops en het leerdagboek beter aansluiten bij de schrijfp opdracht in het vak.' Een andere pilot betrof een college over *Bullshit: hoe kan ik kritisch zijn in een post-waarheid tijdperk*. Het college werd gegeven om aanbeveling 4 op te volgen: verhoog de focus op kritische beoordeling van bronnen. Studenten leerden kritischer na te denken over nepnieuws in de media en de wetenschap. Ook maakten ze kennis met verschillende *biases* van het brein in de omgang met informatie. Neem bijvoorbeeld *confirmation bias*: de voorkeur voor bevestiging van wat iemand gelooft. 'Dit is een van de belangrijkste biases in deze tijd van informatieverwerking. We zijn immers geneigd om informatie te zoeken en

te vinden die aansluit bij onze overtuigingen,' aldus Pichel.

De toekomst

Het *Information-Wise*-project is nu over de helft en eindigt in september van dit jaar. 'Ook willen we bereiken dat de resultaten van het project worden benut buiten de universiteitsmuren,' vertelt De Ronde. Daarom is er contact gelegd met instanties buiten de UM. 'We voeren oriënterende gesprekken met het CUBE Design Museum om een informatievaardigheidenspel te ontwikkelen voor jongeren.' Wat gaat de UB doen met de bevindingen? 'Komend half jaar maken we een start met de herziening van het online onderwijsmateriaal op basis van de uitkomsten van het project,' zegt Henriëta Hazen, coördinator Skills en Academic Support. 'De informatiespecialisten van de UB nemen hierin het voortouw, maar betrekken in dit traject nadrukkelijk ook de faculteiten. In 2020 worden ook nieuwe pilots uitgevoerd. De uitkomsten van het project, de pilots en het online materiaal vormen de basis voor verdere inbedding van activiteiten, workshops en lesmateriaal op het gebied van informatievaardigheden in het facultaire onderwijs.'

Speurtocht naar de oudste stadsbiblio van Amsterdam

Het verhaal van de Universiteitsbibliotheek van Amsterdam begint bij de parochiebibliotheek in de Nieuwe Kerk aan de Dam (ca. 1400-1632). In een lijvig boekwerk schetst Jos Biemans ontstaan, groei en functie van deze vroegste voorloper van de UB.

Suzan Folkerts

Werkzaam bij de Bibliotheek
Deventer als conservator van de
Athenaeumbibliotheek

Jos A.A.M. Biemans | *Boeken voor de geleerde burgerij. De stadsbibliotheek van Amsterdam tot 1632* | Nijmegen | Uitgeverij Vantilt | ➡ 2019 | Gebonden | 600 pp., ill. | ISBN 978 94 6004 357 4 | € 39,95.

Aleen poos hebben we reikhalzend uitgezien naar de in 2017 aangekondigde geschiedenis van de stadsbibliotheek van Amsterdam. Het wachten is ruimschoots beloofd: het is een feest om dit boek te openen. Het is prachtig vormgegeven door Studio Maud van Rossem, bevat heel veel illustraties en een leeslint, is gedrukt op mooi mat papier, en valt als gebonden boek, hoewel het maar liefst zeshonderd pagina's bevat en vrij groot is, prettig open. Deze informatie is voor de bespreking van de inhoud wellicht

niet zo van belang, maar een boekwetenschapper tekent die graag op. Want, zoals de auteur van het boek laat zien, een analyse van de materiële aspecten van een boek is uitermate belangrijk voor het vertellen van een verhaal.

Het boek gaat over de geschiedenis van de Amsterdamse stadsbibliotheek tot 1632, het jaar waarin de bibliotheek tevens de bibliotheek van het Athenaeum Illustre werd en verhuisde naar de Agnietenkapel aan de Oudezijds Voorburgwal. Evenals in andere steden, zoals Deventer, werd de stadsbibliotheek in de zeventiende eeuw

ook de bibliotheek voor de geleerden die aan het Athenaeum Illustre doceerden (vandaar dat de huidige naam van de oude stadsbibliotheek in Deventer Athenaeumbibliotheek is). Het Amsterdamse Athenaeum Illustre was een hogeschool waar studenten een gedegen vooropleiding in de humaniora kregen om daarmee aan een universiteit verder te studeren. Er konden geen meester- en doctorsgraden worden behaald.

Geleerde burgerij

Wat kenmerkte nu precies de stadsbibliotheek? Dat de geleerden van het Athenaeum er vanaf 1632 gebruik van maakten, zegt al iets over de boeken die er verzameld werden: Latijnse werken over retorica, theologie, rechtsgeleerdheid, geschiedenis et cetera. Met de titel van het boek geeft Jos Biemans aan welk publiek terecht kon bij de stadsbibliotheek: de geleerde burgerij. De stadsbibliotheek was weliswaar publiek toegankelijk, maar anders dan de openbare leeszalen en, iets later, de openbare bibliotheken die vanaf het einde van de negentiende eeuw werden opgericht, was alleen een beperkt, reeds ontwikkeld, publiek welkom.

Overigens constateert Biemans dat de in 1612 aanwezige boeken, toen een catalogus werd gedrukt, niet de meest moderne waren. De bibliotheek bezat op dat moment 762 banden (let op: het aantal verschillende titels is minder, aangezien boeken meestal uit meerdere banden bestonden). In hoofdstuk 5, het meest omvangrijke, bespreekt Biemans uitgebreid de boeken die in die catalogus van 1612 zijn opgenomen.

theek

ren scholen en bibliotheken verbonden aan de kloosters en parochiekerken (en kapittelkerken, maar zo'n kapittelkerk met betaalde geestelijken had Amsterdam niet). Het stadsbestuur begon zich te bemoeien met het onderwijs in de stad en eiste invloed op het bestuur van de parochiescholen, de Latijnse scholen die jongens klaarstoomden voor een loopbaan in kerk of bestuur. Ook na de Alteratie, de overgang naar het protestantisme, bleven kerk en stadsbestuur sterk verweven.

Spannend verhaal

Een moderne lezer – in het geval van dit magazine, een informatiespecialist – zal zich afvragen hoe en met welk doel de stadsbibliotheek is opgericht. En daar ontvouwt zich nu het spannende verhaal van dit boek. Eigenlijk weten we het niet: er is geen stichtingsakte bekend van de Amsterdamse stadsbibliotheek, enkel het gegeven dat in 1578 de boekerij van de Oude Kerk (Westerkerk) naar die van de Nieuwe Kerk werd overgebracht en daarmee werd samengevoegd.

Biemans legt in de eerste hoofdstukken uit hoe we ons dit moeten voorstellen. In hoofdstuk 1 schetst hij kort de geschiedenis van Amsterdam in de late middeleeuwen, met de nadruk op kerk, scholing en bestuur. Van oudsher wa-

Koorbijbel in zeven banden uit het bezit van de oudste stadsbibliotheek

Sluiting van kloosterbibliotheeken

In hoofdstuk 2 worden de gevolgen van de sluiting van kloosterbibliotheeken en de overgang naar het protestantisme voor de boeken en boekerijen in de stad geschetst. De stad had baat bij goed opgeleide predikanten en dat zou de reden kunnen zijn dat de stad besloot tot de inrichting van een bibliotheek in de Nieuwe Kerk, met overbrenging van boeken uit de Oude Kerk. Uit de geconfisqueerde kloosters zijn overigens maar heel weinig boeken in de stadsbibliotheek terecht gekomen, en geen enkel uit de vrouwenkloosters (in tegenstelling tot de situatie in Deventer, waar veel handschriften uit de vrouwengemeenschappen in de Athenaeumbibliotheek zijn bewaard).

Een duidelijk moment of besluit voor de 'stichting' van de stadsbibliotheek is zoals gezegd niet aanwijsbaar. De

gebruikers van de bibliotheek zijn zich wellicht ook niet zo bewust geweest van de precieze situatie. Dat blijkt ook uit de inscriptie in een boek dat in 1582 geschonken werd aan de bibliotheek van de kerk, níet de stad. Biemans concludeert dat de bibliotheek waarschijnlijk soepel werd aangepast aan de nieuwe protestantse situatie, vanuit een hernieuwde blik op het belang van een bibliotheek voor de burgers en predikanten van de stad. Hoofdstuk 3 gaat vervolgens dieper in op de locatie en het mogelijke uiterlijk van de bibliotheek in de Nieuwe Kerk en hoofdstuk 4 op de schenkingen en aankopen waarmee het bezit in de vroegste jaren werd uitgebreid.

Boekarcheologie

Het oorspronkelijke doel dat Jos Biemans met dit boek had, was het bieden van een korte schets van de bibliotheekgeschiedenis. Dat is niet helemaal gelukt: het boek telt, zoals gezegd, zeshonderd pagina's. Dat komt doordat Biemans een codicoloog, boekwetenschapper, is en het historisch onderzoek naar de vroegste geschiedenis van de huidige universiteitsbibliotheek niet alleen verrichtte met archivalische en bouwhistorische bronnen, maar vooral ook met de boeken uit de bibliotheek zelf.

Je zou zijn methode boekarcheologisch kunnen noemen: hij pelt de lagen met gegevens in de boeken af als schillen van een ui. Door zijn voorkeur voor een boekwetenschappelijke aanpak zijn de hoofdstukken doorweven met analyses van oude boeken, vooral middeleeuwse handschreven boeken, Biemans' specialisme.

Als collega-mediëvist en codicoloog geniet ik daarvan, maar ik kan mij voorstellen dat iemand met een andere achtergrond, die het boek ter hand neemt om de geschiedenis van het instituut te leren kennen, zich door die uitstapjes heen moet worstelen. De gegevens die het boekhistorisch onderzoek leveren, zijn echter noodzakelijk om de beperkt overgeleverde archivalische bronnen aan te vullen. De boeken uit de Amsterdamse stadsbibliotheek zelf vertellen het verhaal van haar geschiedenis.

<

Drukkersmerk van Lodewijk Spillebout met afbeelding van de 'Amsteldamsche Bibliotheek'

'Het historisch onderzoek verrichtte Jos Biemans niet alleen met archivalische en bouwhistorische bronnen, maar vooral ook met de boeken uit de bibliotheek zelf'

De ideale school volgens David

Begin maart verschijnt de Nederlandse editie van David Lankes' standaardwerk *The New Librarianship Field Guide*, in een vertaling van Gert Staal. Als voorpublicatie daaruit het hoofdstuk over schoolbibliotheeken. 'Het kunnen plekken zijn om te leren en om controle over je leven te krijgen, maar dat kan alleen door het eigenaarschap met studenten te delen,' aldus Lankes.

R. David Lankes | *Veldgids voor Nieuw Bibliotheekwerk*
| vertaling Gert H. Staal, Tilburg: Cubiss | ⇨ 2020 |
ISBN 978-90-830486-0-4 | € 22,50

N et zoals academische bibliotheken in lijn werken met de educatieve missies van hun moederinstellingen, doen schoolbibliotheeken dat ook. Zij zijn een plek om te leren in een plek om te leren. Eigenlijk hebben vele schoolbibliothecarissen lang geleden de geest en de educatieve technieken omarmd die hier worden aangeboden – maar ze doen dat verre van allen. Niet zo lang geleden kreeg ik een rondleiding in een middelbare school. Onderdeel van de rondleiding was een bezoek aan de bibliotheek. Ik vroeg de bibliothecaris hoe de bibliotheek functioneerde in de school, of de leerlingen bijvoorbeeld ingeroosterde tijd hadden in de bibliotheek.

'Nee, dit is geen bibliotheek voor een basisschool,' zei ze. 'Heb je een curriculum waarmee je werkt?' vroeg ik. 'Wat bedoel je?' vroeg de bibliothecaris. 'Geef je bijvoorbeeld informatievaardigheden?' De bibliothecaris staarde

bibliotheek

Lankes

me uitdrukingsloos aan. ‘Eigenlijk doen we dat in de Engelse taallessen,’ zei een docent die toevallig werkstukken zat na te kijken aan een tafel in de buurt (in de grotendeels lege bibliotheek) en in het gesprek viel. ‘Het is een belangrijk onderdeel van wat we onderwijzen. We geven ook mediaonderwijs in het computerlokaal.’

In het volgende kwartier schetste de docent een programma voor informatievaardigheden en hoe het niet alleen in de Engelse taallessen geïntegreerd was, maar ook in de lessen voor vele andere vakken, terwijl de bibliothecaris er bij stond en niets zei. De docent Engels beëindigde haar overzicht met: ‘Ik houd van bibliotheken.’ Alles wat ik kon bedenken was dat ze wel erg van bibliotheken moest houden als ze weg kon kijken van een schoolbibliothecaris die zo slecht toegerust was om over bibliotheken te praten. Ik ben volledig voorstander van onderwijzers die zulke fans van schoolbibliotheken zijn en in staat zijn om bibliotheekactiviteiten te beschrijven, maar de docenten op deze school hadden hun informatievaardigheden in het programma gebracht zonder de bibliothecaris. De schoolbibliotheek was een plek waar je leerlingen alleen voor bronnenraadpleging naartoe stuurde. Het herinnerde mij aan de overweldigende aantallen onderzoeken die laten zien dat de aanwezigheid van een actief schoolbibliotheekprogramma met een erkend schoolbibliothecaris de prestaties van leerlingen verbetert. Maar ‘actief’ is hier het werkwoord. Een ruimte en boeken hebben en dat een ‘bibliotheek’ noemen, betekent niet automatisch verbeterde prestaties van leerlingen.

Ondernemende schoolbibliothecarissen, normaal gesproken één per bibliotheek of soms gedeeld in een werkgebied, werken samen met leerlingen en docenten om zowel de leerprestaties te verbeteren, als om een curriculum van informatievaardigheden te implementeren. Als ze hun werk goed doen, creëren ze participatieve kansen voor studenten zodat ze eigenaar worden van hun ontwikkeling; kansen die ze

‘Als ze hun werk goed doen, creëren schoolbibliothecarissen participatieve kansen voor studenten zodat ze eigenaar worden van hun ontwikkeling’

buiten de bibliotheek bijna niet kunnen krijgen vanwege de toenemende gestructureerdheid van de curricula van hun lessen.

Wat hier volgt is een voorbeeld van een buitengewone schoolbibliothecaris die haar leerlingen versterkt door eigenaarschap in hun bibliotheek en hun leren. Sue Kowalski is de schoolbibliothecaris bij de Pine Grove Middle School in Syracuse, in de staat New York (VS). Ze heeft een prijswinnend programma gemaakt dat volledig draait om leerlingen en participatie.

iStaff

Door: Sue Kowalski

Toen ik voor het eerst begon als schoolbibliothecaris op de Pine Grove Middle School in het schooldistrict East Syracuse Minoa, was ik blij om zo veel leerlingen te hebben die wilden ‘helpen’ buiten de lesuren. Ik vond ijverig taken om ze bezig te houden. Het ging rond dat ik hield van ‘hulpjes’ en er werden vele leerlingen naar mij gestuurd, om meerdere redenen. Het leiden van deze vrijwilligers werd snel een fulltime baan en hoewel de taken vrij simpel waren (stoelen rechtzetten, afstoffen, boeken spiegelen, potloden slijpen) voelde ik dat ze niet zouden worden gedaan als ik er niet bij betrokken was. In het begin overwoog ik om een groot ‘Bedankt, maar liever niet’-bericht te sturen. Maar toen realiseerde ik me dat niet mijn hulpjes het probleem waren, van wie de energie positief, zelfs geweldig was, maar mijn houding naar hen, die erg toe was aan herziening.

Ik moest de uitdaging vergroten, structuur bieden en kijken naar de eindeloze mogelijkheden van een spetterend leerling-vrijwilligersprogramma. Dus verzamelde ik een paar studenten voor een brainstorm om er een slinger aan te geven. We besloten dat het programma alleen bedoeld moest zijn voor leerlingen die er deelgenoot van wilden zijn, dat het als een voorrecht gezien moest worden en dat er ver-

wachtingen zouden moeten zijn voor diegenen die erbij betrokken zouden worden. Mijn leerling-brainstormers waren erg gefocust op regels en schendingen ervan, maar ik stuurde ze in de richting van grotere thema's. We noemden ons programma 'iStaff', stelden richtlijnen op en stelden een bondig toelatingsbeleid op. Daarna kwamen marketing, stakeholder management en training. Ik zag direct de noodzaak om autoriteit en begeleiding van het programma neer te leggen bij leerling-managers die de toelatingen zouden regelen en verder pasjes, lijsten met taken en functies en training.

Een paar jaar vooruit in de tijd: iStaff is nu deel van de cultuur van onze schoolorganisatie. Via de bibliotheek zijn er iStaff-teams aan het werk op middelbare scholen en ook op sommige basisscholen. iStaff is synoniem geworden met leiderschap, problemen oplossen, woordvoerschap en teamwork. Het is zelfs opgenomen in het strategisch plan van onze school. Onze teams worden ingeschakeld om projecten af te ronden, oplossingen te bedenken en de workflow te managen. In plaats van het creëren van lijsten van taken, functies en richtlijnen voor werk dat gedaan moet worden, ligt onze focus nu op innovatieve oplossingen voor problemen van onze bibliotheek, de scholen en de gemeenschap.

Met de vergrote verantwoordelijkheid van leerlingen is hun respect toegenomen voor de rollen die ze vervullen. Natuurlijk, er zijn altijd functionele taken te managen zoals circulatie, logistiek, distributie van promotiemateriaal en andere administratieve zaken. Maar het verschil is dat leerlingen nu helpen coördineren wat gedaan moet worden. In plaats van dat ik ze bijvoorbeeld vertel 'Maak een bord voor leerlingen uit groep 8 dat zegt...', werken we samen om iets te maken dat de aandacht van die leerlingen trekt. In plaats van dat ik ze vertel 'Dit zijn de programma's die we dit jaar in de bibliotheek gaan houden', geef ik ze een uitdaging: 'Kom met een kalender van programma's die we dit jaar zouden moeten houden en laat ze plaatsvinden.' En in plaats van ze te vragen om techniek naar een klas te brengen, plaatste ik iStaff in de rol van het geven van onderwijs. iStaff-leerlingen hebben de leiding genomen over lessen in programmeren, het maken en draaien van een digitale krant in EasyBib, in digitale presentatiemiddelen en in het gebruik van apps en websites. Een goede kwaliteitscollectie is goed voor een schoolbibliotheek.

'Onze iStaff-teams zijn de grootste supporters geworden van ons bibliotheekprogramma. Ze zijn onze stemmen, onze ogen, ons perspectief, onze realiteit'

Een kwalitatief goede collectie die de stemmen van de leerlingen vertegenwoordigt is nog beter. iStaff-leerlingen zijn meer verbonden met wat we hebben, wat we nodig hebben en waar leerlingen om vragen wanneer ze bezig zijn met circulatie, displays, opruimen en bestellingen. Ik bestel zelden iets dat leerlingen niet hebben gesuggereerd. Zeker, ik wijs ze op nieuwe titels, recensies en onderwerpsgebieden voor hen om naar te kijken, maar hun leiderschap stuurt op wat we aanschaffen.

Vóór iStaff zou ik een webpagina hebben gemaakt, Symbaloo of iets vergelijkbaars, en leerlingen hebben gevraagd om dingen voor mij te testen. Nu geef ik ze kaders, een leerdoel en parameters en draag het aan ze over. Bijvoorbeeld, in plaats van iStaff-leerlingen te vragen een link te testen naar een Symbaloo over Earth Day zoals een docent heeft gevraagd, verbind ik nu de leerlingen aan het hulpmiddel, vertel ze wat we nodig hebben en laat ze dan los op het onderwerp.

Onze iStaff-teams zijn de grootste supporters geworden van ons bibliotheekprogramma. Ze zijn onze stemmen, onze ogen, ons perspectief, onze realiteit. Ik hoef niet langer leerlingen te zoeken om het bibliotheekprogramma te promoten. Het is deel geworden van wat ze doen en het is besmettelijk. iStaff-leerlingen zitten in klassen, in teams, in clubjes en zijn deelgenoot van onze gemeenschap geworden. Zij delen het met hun ouders en vertellen rond over wat ze doen, hoe ze het aanpakken en wat voor impact dit heeft. Ieder jaar neem ik een groep iStaff-leerlingen mee naar de Legislative Day for Libraries in Albany, in de staat New York. Hoewel we de algemene verwachtingen voor de dag doornemen, suggereer ik bijna nooit waar de leerlingen over zouden moeten praten met betrekking tot de waarde van de schoolbibliotheek. Ik weet zeker dat ze weten dat wat de bibliotheek in hun wereld brengt niet alleen persoonlijk is, maar ook verrijkt met perspectieven gebaseerd op hun eigen rol als leider en door actieve deelname.

iStaff-leerlingen nemen deel in bestuursvergaderingen, speciale evenementen, dagelijkse leiding, lessen en technologie-initiatieven, werkend in en door de bibliotheek zoals het werken aan leiderschap dat vereist. Ons doel is dat leerlingen in leiderschapsrollen stappen als dat nodig is. Voor dat doel willen we ze voorzien van de vaardigheden en het vertrouwen om assertief te worden, initiatief te tonen, effectief te communiceren en voorbeelden te tonen van

creatieve probleemoplossing, kwaliteiten die hen later in het leven goed van pas kunnen komen.

Sterke bibliotheken hebben het engagement van hun gemeenschappen nodig om te floreren. Het iStaff-programma is iedere investering in tijd en energie waard die nodig is om het te laten werken. We maken ons minder zorgen over de kleine dingen, maar meer over hoe we grote doelen kunnen bereiken en onze impact kunnen vergroten. Onze grootste uitdaging is om zoveel mensen op iStaff te krijgen als er maar willen deelnemen. We zullen met ons programma verdergaan met het evalueren, herzien en uitbreiden, om alle geïnteresseerde leerlingen te verbinden met echte kansen voor het tonen van leiderschap in onze schoolgemeenschap.

iStaff-opbrengsten

Kijkend naar vrijwilligers als aanwinsten om zowel gemeenschappelijke als bibliotheekfuncties te vervullen ('ik bestel zelden iets dat leerlingen niet hebben gesuggereerd'), heeft Sue daadwerkelijk een uitgebreide gemeenschap voor haar school gecreëerd. iStaff-leerlingen werken niet alleen en voegen content toe, ze acteren ook als spreekbuis voor de bibliotheek. Sue heeft nog steeds onderwijstaken, collectioneert, doet ontwikkelwerk aan het curriculum en biedt ondersteuning bij techniek, maar ze is niet langer de enige persoon in de bibliotheek die dat doet. Leerlingen en docenten helpen haar nu. Sue's verhaal hoeft niet bij de grens van haar school te stoppen. Dit is hoe andere eenpitters en andere kleine bibliotheken de gemeenschapsbenadering kunnen omarmen. Sterker nog, we kunnen ons voorstellen hoe iStaff er voor een stad of universiteit zou uitzien. Maar al te vaak zitten we vast waar Sue haar verhaal startte – we zien het werken met de gemeenschap als een last (het kost te veel tijd om vrijwilligers te organiseren). Maar als wij bibliothecarissen daadwerkelijk de kracht en mogelijkheden van onze gemeenschapsleden gaan benutten – of deze nu elfjarigen of honderdjarigen zijn – zullen we ondervinden dat we zoveel meer ontvangen dan we ooit hadden kunnen verwachten.

De toekomst van schoolbibliotheken

De onfortuinlijke realiteit van de programmering van schoolbibliotheken over de gehele wereld is dat ze worden stopgezet. Alhoewel dat soms betekent dat de bibliotheken zelf worden

gesloten, blijven in veel gevallen de bibliotheken open, maar worden hun goed opgeleide schoolbibliothecarissen vervangen door docenten of vrijwilligers die niet geëquipeerd zijn om een curriculum of veranderingsagenda verder te brengen. Schoolbibliotheken worden gerund door docenten die de stress van de klassikale les niet aankunnen. Dit is vooral onfortuinlijk in het licht van de goed-gedocumenteerde voordelen van actieve schoolbibliotheken. Terugkomend op de middelen voor de facilitering van bibliothecarissen, zal ik een voorstelling proberen te geven van hoe ondernemende schoolbibliotheken eruit zouden kunnen zien.

Toegang

Toegang tot kennis en materialen is een belangrijk onderdeel van het leren en is daarom een belangrijk onderdeel van schoolbibliotheken. Tegenwoordig is die toegang tot materialen in toenemende mate online. Databases, studiehulpmiddelen en digitale hulpmiddelen van allerlei soorten vinden hun weg op de webpagina's van schoolbibliotheken. Deze online hulpmiddelen betekenen dat leerlingen bibliotheekmiddelen op ieder moment van de dag en overal kunnen gebruiken.

Dergelijke toegang kan echter onbedoelde consequenties hebben. In 2009 had Cushing Academy, een particulier onderwijsinstituut in Massachusetts, bijna haar gehele gedrukte non-fictie collectie uitgebannen. Meer dan simpelweg een actie om de schoolbibliotheek te verkleinen (zoals het in de populaire media werd geportretteerd) was het een manier om de bibliotheekcollectie te moderniseren, door de gedateerde gedrukte non-fictie materialen te vervangen door digitale equivalenten. Het was ook een manier om ruimte vrij te maken voor onderwijs en studie.

Het had het onbedoelde effect van het vergroten van de vraag naar schoolbibliothecarissen. Nu leerlingen gedurende alle uren van de dag toegang hadden tot middelen, wilden ze ook bereikbaarheid van bibliothecarissen buiten de reguliere schooldag. Let wel, het was niet dat leerlingen technische ondersteuning buiten openingsuren nodig hadden; ze waren gaan vertrouwen op de ondersteuning en aanwijzingen van schoolbibliothecarissen.

Dit leidt bij ondernemende schoolbibliotheken tot twee andere aspecten van toegang. De eerste is dat ze leerlingen toegang geven tot mensen, niet alleen dingen. Skype-gesprekken met auteurs worden aan hun collecties toegevoegd en

'Je zou een geweldige schoolbibliotheek zelfs in een camper kunnen huisvesten'

er worden schoolbrede en zelfs tussenschoolse projecten opgezet waar leerlingen samenwerken met plaatselijke experts in wetenschap, geschiedenis en de kunsten en met leerlingen van andere scholen in de Verenigde Staten en over de gehele wereld in echte onderzoeksprojecten. Het tweede aspect is hun platformfunctie voor het publiceren van de werken en ideeën van leerlingen aan de buitenwereld, of dat nu is door het houden van podcasts en videocasts of door het daadwerkelijk publiceren van rapporten van leerlingen over onderwerpen als de plaatselijke geschiedenis.

Te veel schoolbibliothecarissen zien het internet als een enorme ongeorganiseerde opeenhoping van bronnen die gecategoriseerd en opgesomd dienen te worden. Voor hen is moderne toegang het bij elkaar harken van online gidsen en links voor gebruik door docenten. Voor de werkelijk begaafde schoolbibliothecarissen is het internet echter een kans voor de versterking van kennis, het bouwen aan de gemeenschap en authentiek leren. Volgens Buffy Hamilton, de 'Niet-stille Bibliothecaris', is dat: 'Door een klimaat van participatie, risico's nemen, de acceptatie van "rommelig" leren en onderzoek kunnen we conversaties creëren die op hun beurt schoolbibliotheken creëren die responsief en organisch zijn. Een participerende benadering van bibliotheekwerk kan uiteindelijk leiden tot leerervaringen die, in de woorden van Steve Jobs, "een deuk maken in iemands hekel".'

Kenniscreatie

Wanneer ze praat over kenniscreatie in de schoolbibliotheek, gaat Buffy verder dan het simpelweg verwijzen naar bronnen; ze werkt direct samen met docenten om leerlingen bij onderzoekopdrachten te betrekken. In haar 'Schrijven rond schrijven'-sessies faciliteert ze het leer- en kenniscreatieproces van leerlingen op een actieve wijze: leerlingen zitten rond een tafel om een bekende tekst te annoteren (meestal een passage uit een boek dat ze lezen), lerend van conversatie en directe participatie, in plaats van onderwezen te worden in een les. De kracht van schoolbibliotheken en leren zit niet in het onderhouden van een collectie boeken of van in het weer een klaslokaal maken van de bibliotheek met een opgelegd curriculum. Het komt door het bouwen van een rijke, diverse speeltuin van middelen, mensen en activiteiten en door het de leerlingen mogelijk maken om zelf te creëren.

'De bibliotheek-omgeving moet niet alleen veilig zijn, maar ook engagerend'

Omgeving

Als je een schoolbibliotheek in Texas neerzet voor een school met meer dan 2.000 leerlingen, dan heb je een schoolbibliotheek van ten minste 750 vierkante meter nodig – althans, volgens de richtlijnen van de Bibliotheek- en Archiefcommissie van de staat Texas (TSLAC). Alhoewel ik een organisatie zo machtig en prestigieus als de TSLAC nooit zou willen bediscussieren, zou je een geweldige schoolbibliotheek zelfs in een camper kunnen huisvesten. De sleutel ligt bij de omgeving die je creëert in de fysieke en digitale ruimtes van de bibliotheek.

Die omgeving moet niet alleen veilig zijn, maar ook engagerend. Meer dan simpelweg veilige havens gevrijwaard van pestgedrag en de druk van een prestatiecultuur of studieplekken die stil zijn voor leerlingen, zouden schoolbibliotheken plekken moeten zijn waar leerlingen zowel worden verwelkomd als geëngageerd door schoolbibliothecarissen en stafleden die hun behoeften begrijpen en die actief hun leren faciliteren.

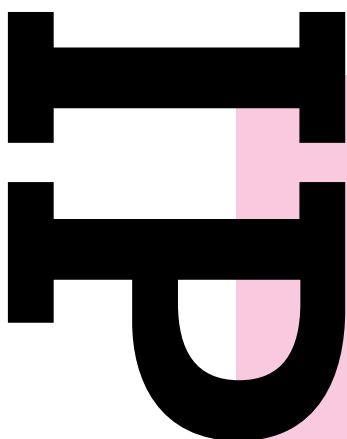
Ik heb schoolbibliotheken zonder boeken gezien, die experimenteren met waterculturen, die naast kantoren zitten met schooldecanen en weer anderen die eerder computerruimtes dan conventionele bibliotheken waren. Ik moet nog steeds één format vinden dat succes verzekert. Toch hebben alle succesvolle schoolbibliotheken één ding gemeen: de mensen geven om de hele leerling.

Motivatie

Geven om de hele leerling zou een goed overgangetje kunnen zijn om te praten over de motivatie van leerlingen, maar ik praat liever over de motivatie van docenten. Te veel docenten stoppen een 'bibliotheekonderdeel' in hun lessen wat weinig meer inhoudt dan iets opzoeken in een encyclopedie. Goede schoolbibliotheekactiviteiten motiveren docenten om betere onderwijzers te zijn.

Het is tovenarij wat er gebeurt als lesgevende docenten samenwerken met docent-bibliothecarissen. Simpele opdrachten zoals 'Ga het opzoeken' of 'Lees het volgende' kunnen worden getransformeerd in oefeningen in kritisch denken. Schoolbibliothecarissen kunnen met docenten werken aan lessen die het hele spectrum van informatievaardigheden afdekken, van het vinden van materialen tot combinaties in coherente gehelen. Betere opdrachten leiden tot beter gemotiveerde leerlingen, beter leren, blijere docenten en betere schoolbibliotheken.<

'Goede school-bibliotheek-activiteiten motiveren docenten om betere onderwijzers te zijn'

**vakblad voor
informatieprofessionals**

**IP
ZOEKT:**

IP is al 24 jaar het vakblad voor de bibliotheek-, informatie-, archief- en erfgoedsector. Het wordt gemaakt voor en door professionals die in het vakgebied werkzaam zijn. Wegens het vertrek van de huidige eindredacteur zijn we op korte termijn op zoek naar een

GEDREVEN, STEVIGE EN CREATIEVE EINDREDACTEUR

Als onze nieuwe eindredacteur heb je een zelfstandige allround functie. Je houdt ervan je eigen 'winkel' te beheren en zelf de koers te bepalen voor het magazine. Je hoofdtaak is de eindredactie en coördinatie van het maandblad en de bijbehorende website. Ook stuur je de (vrijwillige) redactie en auteurs aan. Je bent gewend om stukken (met vaak een technische en/of complex inhoudelijke insteek) flink te redigeren en te zorgen voor leesbare artikelen in een journalistieke tone of voice. Maar altijd in goed overleg met de auteurs die uit het vakgebied komen. Zelf schrijven doe je ook: over trends, onderzoeken, actuele ontwikkelingen. En naast de tekst vind je het een uitdaging om pakkende beelden te zoeken bij de woorden. Een fijne coverillustratie hoort daar ook bij. En vanzelfsprekend ben je vertrouwd met het brede vakgebied waarin IP opereert.

Het takenpakket

- > coördinatie, samenstelling en productie van IP
- > aansturen van de redactie
- > auteurs zoeken en instrueren
- > bijdragen schrijven voor blad en site
- > samenstellen van de maandelijkse nieuwsbrief
- > leiden van redactievergaderingen (5x per jaar)
- > beheer van de sociale mediakanalen
- > onderhouden van een relevant extern netwerk
- > aansturen van de advertentieacquisiteur
- > vragen beantwoorden van abonnees

Over de functie

Aantal uren:

32 upw

Werkgever:

Uitgeverij IP

Soort aanstelling:

arbeidsovereenkomst

Salarisindicatie:

NOTK

**Wil je meer weten? Neem dan contact op met
Femke de Waard, Femke.deWaard@KBenP.nl. Wil je solliciteren?
Stuur je cv en motivatie uiterlijk 13 maart naar Femke.deWaard@KBenP.nl.**

Studievaardigheden

'Je zou verwachten dat het beter zou worden, maar dat lijkt niet altijd zo te zijn,' antwoordt Harrie van der Meer op mijn vraag hoe het is gesteld met de studievaardigheden van eerstejaarsstudenten. Als coördinator informatievaardigheid en onderwijsmateriaal is hij verbonden aan de Universiteit van Amsterdam (UvA) en de Hogeschool van Amsterdam (HvA). Ook is hij voorzitter van de UKB/SHB-werkgroep *Information*

Literacy die zo'n half jaar geleden in het leven is geroepen.

Bij verschillende hogescholen en universiteiten lopen projecten die de aansluiting van het voortgezet onderwijs en/of middelbaar beroepsonderwijs (mbo) naar het hoger onderwijs moeten verbeteren. Zo ook bij de HvA. Een van de doelen is om de relatief grote uitval onder hbo-studenten met een mbo-vooropleiding te verkleinen.

De bibliotheek werkt in dat kader aan een online aansluitingsmodule over het doen van onderzoek.

Hoewel er al veel gebeurt aan

onderzoek bij het voortgezet onderwijs en mbo, lijken er wel verschillen te zijn tussen onderwijsinstellingen in de hoeveelheid aandacht en de accenten die worden gelegd. 'De ene school is de andere niet,' aldus Harrie. 'Belangrijk is om al in het basisonderwijs kinderen een onderzoekende, nieuwsgierige houding aan te leren.' Een doorlopende leerlijn van primair onderwijs naar voortgezet en hoger onderwijs dus? 'Precies!' antwoordt Harrie. 'En het gaat ook om mediawijsheid. Leerlingen realiseren zich bijvoorbeeld te weinig hoeveel data ze over zichzelf weggeven wanneer ze appjes gebruiken of internetten. Ook vragen ze zich niet af wat er met hun data gebeurt.' Hij benadrukt dat het dus niet alleen om informatievaardigheden gaat: het gaat om een groter pakket aan attitude, kennis en vaardigheden. Wat kunnen het basis- en voortgezet onderwijs daarin betekenen? Harrie verwijst hiervoor naar de 21e-eeuwse vaardigheden waarin het niet alleen gaat om informatievaardigheden, maar ook over bijvoorbeeld kritisch denken, communiceren en samenwerken. 'Het zou mooi zijn als kinderen al op heel jonge leeftijd worden uitgedaagd en een nieuwsgierige, onderzoekende en kritische houding ontwikkelen'.

Tineke van Ommeren, voorzitter BMO en mediathecaris/onderwijsinstructeur De Noordgouwe Heerde

'FAIR' thema Archiefdagen 2020

Op 8 en 9 juni aanstaande is iedereen van harte welkom om deel te nemen aan de Archiefdagen 2020 in Amersfoort. Het thema is FAIR: Findable, Accessible, Interoperable en Resuable. Tijdens beide dagen zullen verschillende interessante sprekers hierop ingaan, ook vanuit ethisch oogpunt. Want bestaat er wel iets als 'eerlijke' data?

Moeten we uiteindelijk niet uitkomen op Fair Balance?!

Locatie

De Archiefdagen 2020 vinden plaats in De Prodentfabriek. Deze evenementenlocatie maakt deel uit van De Nieuwe Stad, een bruisende plek met een industrieel karakter. Deze 'stad in de stad' is in alles dynamisch en innovatief, een passende locatie voor ontmoeting en inspiratie. De Prodentfabriek is goed bereikbaar met de fiets, het openbaar vervoer en de auto. Vanaf station Amersfoort is het 10 minuten lopen. Ook stoppen er bussen voor de deur. Meer informatie volgt via kvanbrain.nl.

KVAN/BRAIN benoemt commissie Fusie

Het bestuur van KVAN/BRAIN heeft een commissie ingesteld om advies te geven over de fusie van beide verenigingen. Onafhankelijk adviseur Lex van der Ham is voorzitter van deze commissie Fusie. Van der Ham heeft ervaring in de archiefsector; recent heeft hij een traject gelopen met RHC's. Als leden zijn benoemd: Jantje Steenhuis, Bert Looper en Annemieke Adema. Secretaris is Puck Huitsing. De commissie zal in haar proces verschillende geleidingen uit de organisaties gaan horen. De bedoeling is dat de commissie in juni 2020 een advies klaar heeft, en dit op de ledenvergadering bespreekt met de leden van beide verenigingen. Op basis van dit advies en de reacties hierop zal het bestuur daarna een besluit nemen.

Wordt ook 2020 een Smart Humanity-jaar?

Vol enthousiasme zijn we dit jaar begonnen. Vanuit het vakgebied hoop ik ook op voorspoed en geluk, maar maak ik me tegelijkertijd wel heel grote zorgen. Er komt nogal wat op ons af. De nieuwe wereldorde vormt zich, de grootste mondiale risico's gaan inmiddels over het milieu en het voortbestaan van ons interstellaire ruimteschip, en de technologie die enorme mogelijkheden voor ons biedt. In voor- en tegenspoed.

Gelukkig staat niet iedere Nederlander dagelijks naast een dier dat als laatste in zijn soort zijn laatste adem uitblaast. Niet iedereen snorkelt regelmatig tussen dood koraal en slierten plastic. Hooguit als je een vakantiebestemming ongelukkig hebt gekozen.

Maar dichterbij huis zijn er ook nogal wat uitdagingen die we aan moeten gaan. Technisch is er zo veel mogelijk, en de grote vraag is op welke wijze deze technologie jou nu echt verder helpt. Wat is de menselijke maat, draagt een innovatief product bij aan duurzaamheid, en hoeveel wil je van jezelf prijsgeven als je telefoon meekijkt met je bankgegevens, weet waar je staat of meeluistert met wie je in gesprek bent.

Er is een aantal thema's die de KNVI agendeert als beroepsorganisatie voor ICT- en Informatieprofessionals, die gevat kunnen worden onder het thema 'Smart Humanity'. In 2020 wordt door vakgenoten aan een boek over Smart Humanity geschreven, dus de verdieping van het thema volgt. Een aantal rode draden zien we al wel. Ik noem er twee.

Een eerste rode draad gaat over het contact met het 'werkoppervlak'. Mensen achter een scherm staan soms zo los van de werkelijkheid, dat ze eigenlijk niet meer ervaren wat een druk op de knop nu werkelijk betekent. Het afvuren van een drone, het versturen van een boze tweet, algoritmes voor jou

Wouter Bronsgeest

laten speculeren of het opstarten van een onpersoonlijk administratief proces. Alleen maar verschijningsvormen van vergevorderde efficiënt gemaakte (werk-)processen waarvan niemand straks meer weet wat we nu eigenlijk aan het doen zijn. En erger, hoe veel ongerief we anderen daarmee aandoen – soms letterlijk tot de dood erop volgt. Dit vraagt een heroverweging van wat we kunnen laten organiseren door technologie, en het opnieuw onderzoeken van onze ethische normen.

Een tweede rode draad heeft te maken met het rondpompen van informatie, en het niet meer kunnen herleiden van het bijbehorende doel. De documentaire *Kenniswerk* van de KNVI geeft dat aan. 'Lekker gewerkt? Zeker,

vandaag wel 100 e-mails afgedaan.' Kenniswerkers zijn van alle tijden. Nu zijn het er echter zoveel, dat niet meer precies duidelijk is wat 'ze' doen, en vooral hoe we alle informatie opslaan, transparant maken en archiveren. Mijn archief is mijn mailbox. Totdat die crasht natuurlijk, de database volloopt of door een systeembeheerder geleegd wordt. En of al mijn besluiten vindbaar en herleidbaar zijn, daar durf ik geen flesje wijn op te zetten. Maar ik wel hoop: dat 2020 nog meer dan voorheen het jaar van Smart Humanity wordt.

Wouter Bronsgeest
(duo-voorzitter KNVI)

'Mensen achter een scherm staan soms zo los van de werkelijkheid, dat ze eigenlijk niet meer ervaren wat een druk op de knop nu werkelijk betekent'

INNOVATIE CHALLENGE ALS MOTOR VAN VERNIEUWING?

Martijn Kleppe

Hoofd Onderzoek van
de Koninklijke Bibliotheek

Bij de Innovatie Challenge kan elk bedrijf of organisatie een uitdaging formuleren waarop start-ups kunnen intekenen. Tijdens de allereerste NBD Biblion Innovatie Challenge 2020 mocht ik als jurylid eens van dichtbij meemaken hoe deze vorm werkt. Helpt deze vorm om innovatie in de branche te stimuleren?

De uitdaging

De challenge van NBD Biblion richt zich op 'Smart Library': hoe kunnen we bibliotheken nog beter maken met behulp van (big) data? Na een eerste selectieronde zijn vijf ideeën verder uitgewerkt. De startups kregen een coach en gingen een validatiefase in waarbij ze hun idee verder ontwikkelden en konden toetsen bij een bibliotheek. Ten slotte mochten ze hun idee pitchen bij de Landelijke Innovatedag voor bibliotheken op 6 februari jl.

Uiteenlopende inzendingen

De vijf inzendingen liepen behoorlijk uiteen. Van een *recommender* voor boeken tot het beter vindbaar maken van de bibliotheekcollecties. En van een app waarmee je alle activiteiten van de bibliotheek kunt vinden tot een spraakassistent waarmee je naar audioboeken kunt luisteren. Deze laatste was de favoriet van het publiek. En dat was niet gek. De pitcher liet met behulp van een gelikt filmpje zien hoe een dergelijke spraakassistent al kan werken met behulp van de Google Home. Echter, vragen over privacy en copyright van audioboeken in combinatie met Google werden niet geadresseerd en zorgden ervoor dat de jury dit idee snel opzij legde.

Hackathons, workshops en afstudeerprojecten – binnen de erfgoed- en bibliotheeksector wordt met verschillende methoden geëxperimenteerd om te innoveren. De jongste loot aan de stam: de Innovatie Challenge.

Winnaar

In plaats daarvan won het techbedrijf EDIA met 'De Slimme Lezer' (zie tinyurl.com/uo9mvpy). Dit is een bestaande webapplicatie om je leesvaardigheid en woordenschat te verbeteren door het lezen van nieuwsartikelen. Het innovatieve

van hun idee is om de applicatie uit te breiden met boekuittreksels en recensies die dienen als leestips en oefenmateriaal. EDIA gebruikt slimme technieken om deze teksten automatisch te analyseren op leesbaarheid en onderwerp. Daarnaast kunnen docenten, maar ook taalcoaches inzicht krijgen in het leesniveau van hun leerlingen of cursisten.

Commercieel

Een minpuntje voor mij was de achtergrond van EDIA: het is een commercieel bedrijf dat tijdens de vragenronde eerlijk toegaf mee te doen om het eigen product nog aantrekkelijker te maken. Dit is een groot verschil met bijvoorbeeld de HackaLOD (zie ook de 'KB Onderzoekskroniek' in de vorige IP) waarbij van deelnemers verwacht wordt dat ze hun software zo open mogelijk delen.

Aangezien een Innovatie Challenge bewust bedrijven uitnodigt, is het niet gek dat de deelnemers hun idee beschouwen als bedrijfsgeheim. Maar is deze vorm dan wel geschikt als innovatievorm voor de erfgoed- en bibliotheeksector? Ik moest er wat langer over nadenken dan verwacht. Maar ik ben inmiddels overtuigd.

Hedendaagse uitdaging

EDIA combineert namelijk de oude kern-taak van de bibliotheek, de collectie, met die van een hedendaagse uitdaging waarbij bibliotheken een steeds grotere rol spelen: het verbeteren van leesvaardigheid. Had de bibliotheeksector dit niet zelf kunnen verzinnen? Wellicht wel. Maar vooralsnog hebben we een bedrijf nodig gehad om tot dit idee te komen. Nu maar hopen dat EDIA de licentiekosten van hun bestaande dienst niet gaat verdubbelen. ■

DE JUISTE WERKFLOW

Leen Liefsoens

Redacteur van IP en senior
informatiespecialist bij de bibliotheek
van de Haagse Hogeschool

TRELLO

Een handige manier om afleiding de baas te worden, is door te visualiseren wat je gaat doen. Trello is hier een kei in. Je visualiseert je werk op trello.com door middel van bordes, lijsten en kaarten. Voor iedere taak maak je een 'kaart' aan. Die kaarten orden je in 'lijsten'. De omgeving waarin je de lijsten aanmaakt, wordt een 'bord' genoemd. Je creëert bijvoorbeeld een bord 'Werk'. In dat bord maak je per taakgebied waar je verantwoordelijk voor bent een lijst, bijvoorbeeld 'Collectievorming'. In de lijst komen kaarten oftewel taken behorende bij dat taakgebied, bijvoorbeeld 'Collectievormingsprofiel schrijven'. Kies iedere ochtend de kaarten uit waarmee je die dag aan de slag wilt gaan. Ben je er helemaal klaar voor, maar leiden je gedachten je af? Op studietips.weblog.leidenuniv.nl staat een handige tip: maak gebruik van een 'piekerblok' waarmee je dat wat je bezighoudt van je af kunt schrijven. Ook hiervoor kun je Trello inzetten: parkeer je gedachten op een kaart. Overigens kun je in Trello niet alleen taken en gedachten kwijt, maar ook links, documenten en foto's. Zo kun je je kaart 'Collectievormingsprofiel' vullen met alle voorhanden zijnde informatie voor je profiel. Dat maakt van deze app de ultieme digitale *organizer*.

FOCUSWRITER

Voor het schrijven van teksten is naast inspiratie en creativiteit ook concentratie nodig. FocusWriter biedt een tekstverwerker in de meest minimalistische zin van het woord. De naam zegt het al, de 'focus' ligt op tekst. Je wordt bij FocusWriter niet afgeleid door werk- of taakbalken. De tekstverwerker draait in een volledige schermweergave en toont alleen de tekst die je tikt. De functies zitten weggestopt bij de schermranden. Beweeg je je muis naar de linkerrand dan komt de documentnavigatie tevoorschijn, rechts een scrollbar, onderin documentstatistieken en bovenin de gebruikelijke werkbalk.

Een takenlijst,
een leeg hoofd
en een rustige
werkomgeving.

Dé ingrediënten
om in een
werkritme te
komen. Met
deze vier gratis
tools ga je
geconcentreerd
en zonder
afleiding aan
de slag.

Het venster waarin je werkt is naar eigen smaak in te richten. Zo zijn fonttype, fontkleur en de achtergrond aan te passen. FocusWriter kan overweg met odt-, docx-, rtf- en txt-bestanden. Download FocusWriter voor Windows, Mac of Linux via gottcode.org/focuswriter.

FOREST

Wil je tijdens je werk niet gestoord worden door geping uit je smartphone? Zet je telefoon op 'stil'. Maar kun je het toch niet laten om WhatsApp of een andere app te openen? Probeer dan eens Forest. Deze app (voor iOS, Android en Chrome) plant een stekje, waaruit in de daaropvolgende dertig minuten een boompje groeit. Verlaat je op een eerder moment de app, dan gaat het boompje dood. En wie wil nou een dode boom op zijn geweten hebben?

NOIZE.ML

Werken op een druk kantoor is niet altijd bevorderlijk voor de concentratie en de productiviteit. Sommigen sluiten zich zonder problemen af, maar diegenen die deze drukte als afleiding ervaren maken gebruik van noize.ml. Op deze site kan je omgevingsgeluiden afspelen. Klinkt vreemd, geluid bestrijden met geluid. Maar een constant, rustgevend omgevingsgeluid helpt geluiden van activiteiten binnen het kantoor maskeren. Wat rustgevend is, kan voor iedereen verschillen. Daarom biedt Noize.ml verschillende geluiden aan, van waterval, cafémuziek tot sneeuwval. Bij gebruik van FocusWriter kan je Noize.ml op de achtergrond aanzetten. Switchen tussen FocusWriter en Trello kan eenvoudig met de Windows-toetscombinatie alt+tab (cmd+tab op een Mac). En hoe geconcentreerder je werkt, hoe meer virtuele bomen je plant met Forest. Streef naar een heel bos! ■

CILIP: 'DE IMPACT VAN DE BREXIT IS NOG ONDUIDELIJK'

De Britse CILIP is met bijna tienduizend leden een van de grootste bibliotheek-organisaties ter wereld. CEO Nick Poole en Andrew Grave, medewerker Werkgeversrelaties, belichten de ontwikkelingen.

Nick Poole

'Het incasservermogen van Britse bibliotheken is na tien jaar bezuinigingen beperkt'

Wanneer is CILIP opgericht? En hoeveel leden telt de vereniging op dit moment?

'CILIP is opgericht in 2002, als gevolg van een fusie tussen de UK Library Association (1877, Royal Charter (1898)) en het Institute of Information Scientists (1958). Het is een van de grootste bibliotheek-organisaties ter wereld met zo'n tienduizend individuele leden.'

Op welke professionals richten jullie je?

'CILIP heeft leden in alle sectoren, wat uniek is in Groot-Brittannië. Functieomschrijvingen zijn breed en variëren van een bibliothecaris in een openbare bibliotheek, een academische liaisonsbibliothe-

caris tot informatiearchitecten, kennisadviseurs en data-analisten. Sleutelgebieden omvatten overheid en infrastructuur, gezondheidszorg, hoger onderwijs, bedrijfs- en openbare bibliotheken.'

'Verder richten we ons op (lokale) overheden, bij wie wij voortdurend het belang van informatiegeletterdheid, bibliotheken en informatieprofessionals bepleiten. Ook de werkgevers van onze leden rekenen we tot onze doelgroep. Dat geldt ook voor de bibliotheekscholen, zowel in Groot-Brittannië als in het buitenland, voor wie wij cursussen accrediteren. Tot slot noemen we de gebruikers van openbare bibliotheken, alsmede een breder publiek waarop wij onze campag-

nes *Libraries Deliver* en *Libraries Week* richten. En niet te vergeten de leveranciers in het vakgebied, die onze prijzen, campagnes en conferenties sponsoren.'

Wat ziet CILIP als zijn voornaamste rol?

'We moeten ervoor zorgen dat het bibliotheek-, informatie- en kennisvak zich blijft veranderen en aanpassen om te kunnen voldoen aan toekomstige maatschappelijke verwachtingen. Hiertoe richten wij ons op vier prioriteiten. Denk bijvoorbeeld aan belangenbehartiging namens ons vakgebied bij werkgevers, politici en het publiek. Daarnaast is er de handhaving van professionele standaarden en kwalificaties ten behoeve van een adequaat opgeleide vakgroep. Ook ondersteunen wij de professionele ontwikkeling en opleiding voor mensen werkzaam in bibliotheken en informatie- of kennismanagement. Ten slotte helpen wij onze leden met het opbouwen van een succesvolle carrière als informatie-professional.'

Hoe wordt CILIP gefinancierd?

'In tegenstelling tot wat soms wordt gedacht, ontvangt CILIP geen overheidsgeld. Als organisatie beschikken we over verschillende inkomstenstromen. Uiteraard vormen de lidmaatschapscontributies, samen met de baten uit evenementen en trainingen, een groot onderdeel van onze inkomsten.'

'Om het lidmaatschap betaalbaar te houden, verwerft CILIP inkomen uit andere bronnen, zoals onze eigen uitgeverij Facet Publishing, die meer dan vierhonderd boektitels publiceert. Facet is daarmee uitgegroeid tot een leidende internatio-

Marja Kingma

Curator Germanic Studies
bij de British Library

nale uitgever voor informatieprofessionals. Het ledenblad *Information Professional* draagt eveneens een behoorlijk steentje bij.'

'Verder bezitten we een eigen gebouw in hartje Londen. Wij verhuuren onze ruimtes als vergader- en kantoorruimte. Ten slotte ondersteunen sponsors en subsidiënten het tot stand komen van bijzondere projecten. Zo financiert de Arts Council of England het project *Working Internationally for Public Libraries* dat Engelse openbare bibliotheken met internationale partners verbindt.'

Wat zijn de belangrijkste ontwikkelingen voor 2020 en verder?

'We denken hard na over mogelijke ontwikkelingen gedurende de komende twintig à dertig jaar en hun gevolgen voor het vak. Ten eerste zal de Britse bevolking toenemen met tien tot twaalf procent, dus moeten we als informatieprofessionals slimme manieren bedenken om meer mensen te helpen zonder enorm te hoeven investeren in menskracht en gebouwen, want daar is geen geld voor. Ten tweede valt de scheiding tussen verschillende informatieomgevingen (thuis, werk, school) weg. Hoe spelen we daarop in? Ten derde dienen we een evenwicht te vinden tussen de enorme mogelijkheden die data, AI en machine learning bieden en de risico's van toenemende sociale ongelijkheden. Daarom is het essentieel dat informatieprofessionals in het hart van de voortschrijdende digitale transformatie staan.'

Bestaan er wettelijke kaders die het vak beïnvloeden?

'Die zijn er volop! De Britse wetgever doet zijn best de digitale

veranderingen bij te houden. Het meest actuele voorbeeld: de focus op dataprivacy. Hoe kunnen we persoonsgegevens het best beschermen en hoe ver mag de staat gaan bij het toepassen van digitale surveillance? Waar ligt de balans tussen veiligheid en privacy? Verder is de recente wetgeving rondom auteursrecht duidelijk niet flexibel genoeg om de geldstromen die technologie genereert te ondersteunen. Maar ook, en misschien wel belangrijker, zijn de rechten en wetten rond gelijkheid die we moeten inbedden in ons werk.'

Hoe is het gesteld met de werkgelegenheid in Groot-Brittannië? Wat zijn de verwachtingen voor de toekomst?

'Werkgelegenheid is een heel gemengd plaatje. Scholen en openbare bibliotheken hebben door bezuinigingen aanzienlijke aantallen professionele krachten verloren. Gezondheidszorg, hoger onderwijs, de juridische en financiële sector trekken juist meer informatieprofessionals aan. De algehele trend is dat hoe duidelijker een organisatie merkt dat informatiemanagement bijdraagt aan haar succes, hoe waarschijnlijker het is dat ze investeert in professionele bibliothecarissen.'

'We maken vorderingen bij het kweken van begrip bij het ministerie

van Onderwijs voor het belang van kennis en informatie op scholen. Echter, er bestaan ernstige vragen over de toekomstige rol van het vakgebied in openbare bibliotheken, waar de nadruk verschoven is van kennis, informatie en leren naar het organiseren van activiteiten. We krijgen daardoor de vraag of openbare bibliotheken nog wel informatieprofessionals nodig hebben.'

Welk effect zal de Brexit hebben op de Britse bibliotheken?

'Brexit is niet één ding en er is niet één oorzaak aan te wijzen. Het is het product van een dynamiek van veertig jaar sociale, economische en politieke factoren die samenkomen in een enkele beslissing over de relatie die ons land nu krijgt met de Europese Unie.'

'Pas als die nieuwe relatie vorm krijgt, zal duidelijk zijn wat het vertrek uit de EU gaat betekenen voor de sector. Verschillen tussen de Britse en de EU-wetgeving kunnen grote gevolgen hebben, bijvoorbeeld voor het auteursrecht en

gerelateerde intellectuele eigendomsrechten.'

'Brexit heeft nu al een belangrijke impact op bibliotheken in het hoger onderwijs vanwege de onzekerheid over toegang tot de subsidieprogramma's *Erasmus* en *Horizon2020*. De voortdurende onduidelijkheid over de verblijfsstatus van niet-Britse EU-burgers die in ons land wonen en werken, helpt daarbij ook niet.'

'Ook weten we dat het incasservermogen van Britse bibliotheken na tien jaar bezuinigingen beperkt is. En we realiseren ons dat de Brexit samenvalt met een toename van nationalistisch populisme, een groeiend aantal gevallen van discriminatie, economisch isolationisme en een duidelijk anti-intellectuele agenda wereldwijd.'

'Het is onze morele plicht als informatieprofessionals deze ontwikkelingen te bestrijden, ten behoeve van onze gebruikers. Daarom is het zo belangrijk dat in deze tijd van grote veranderingen we als CILIP duidelijk en standvastig zijn in onze waarden.'

<

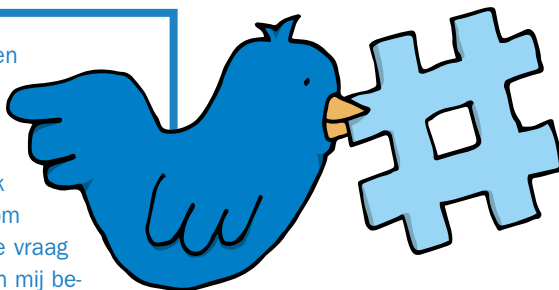
Andrew Grave

Senior informatiemedewerker bij Bibliotheek Kennemerwaard en heeft als aandachtsgebieden interne kennisdeling en voortgezet onderwijs.

SOCIALE MEDIA

'Ik ben onbedwingbaar nieuwsgierig en dan is Twitter het ideale medium: de hele dag word ik gevoed met interessante en soms gewoon grappige weetjes en (bibliotheek)nieuwjes. Ook speur ik #dtv [durf te vragen, red.] af, om zelf antwoorden te zoeken – of om de vraag onder de aandacht te brengen van een mij bekende deskundige. Verder heb ik via Twitter een privé-berichtengroep met collega's in den lande, met wie we geregeld een *tweetmeet* organiseren.'

ARCHIEF

'Een organisatie die het goed doet op Twitter, is het Brabants Historisch Informatie Centrum (BHIC). Dankzij hun tweets word ik op een lichtvoetige manier ingewijd in de geschiedenis van Brabant. Ook volg ik archivariissen Christian van der Ven en Joost Hoedemaeckers, die over hun werk bij deze erfgoedinstelling vertellen.'

TELEVISIESERIE

'Onlangs ben ik aan de IJslandse televisieserie *Trapped* begonnen. Zo'n heerlijk trage serie met imponerende natuuroptnamen – heel veel sneeuw en ijs – en een buitengewoon intrigerend verhaal over de zoektocht naar een moordenaar. Ik ben ook dol op de literaire detectives van de IJslandse schrijver Arnaldur Indridason. Juist omdat ik er weinig van weet, vind ik zo'n besloten gemeenschap op een eiland fascinerend om over te lezen of om iets over te zien.'

Foto: Fotopersbureau Het Zuiden / BHIC

Zusters Ursulinen, 1953

MUSTREAD

'Onlangs heb ik *In één adem uit; het geheim van het lezen* van Daniel Pennac gelezen. Dit boek promoot op gemakkelijke wijze leesbevordering, vooral om jongeren aan het lezen te houden. En daar kunnen we in de bibliotheekwereld wel wat humor bij gebruiken. Pennac heeft daarom de tien "onaantastbare rechten van de lezer" opgesteld. Met stip op nummer 1: *Het recht om niet te lezen*. Met andere woorden: dwang helpt op geen enkele manier. Volgens de auteur kunnen we kinderen en jongeren verleiden om een boek te kiezen door in gesprek te gaan over hun persoonlijke interesses. Je moet wel veel titelkennis hebben om een werk te vinden dat daarbij aansluit.'

Foto: Monika Rittershaus

Opera Carmen door Nationale Opera

MUZIEK

'De laatste jaren verdiep ik me in opera. Zo kun je in verschillende bioscopen live voorstellingen kijken van The Royal Opera in Londen en de Metropolitan Opera in New York. Soms leven we als publiek zo mee dat er een daverend applaus klinkt na een mooie aria. Wereldwijd wordt er in de pauzes over deze voorstellingen getweet, en daar doe ik natuurlijk verwoed aan mee. Verder ga ik graag naar onze eigen Nationale Opera. Wel heb ik soms moeite met de moderne regie. Babyloniërs in een baljurk, ik weet het niet. Zo'n anachronisme leidt alleen maar af van de inhoud.'

NIEUWSBRIEF

'Elke dinsdagmorgen zit ik tijdens het ontbijt klaar voor een nieuwe editie van de *Bieb Letter*. Bibliotheekcollega Patrick Heemstra heeft een neus voor nieuws dat voor alle informatieprofessionals interessant

is, ook voor buitenlandse berichtgeving die ik normaal gesproken niet veel langs zie komen. Aangezien Patrick zelf de kosten van de tool ophoest om de nieuwsbrief te maken, vraagt hij zijn lezers af en toe om een kleine bijdrage. Dat doen we dan ook graag.'

